

STÚDIUM

Kiss Ágnes

Románia határon túli románságpolitikája az 1990–2004 között hatályos jogszabályok tükrében

1. Bevezetés

A tanulmányban Románia határon túli románságpolitikáját vizsgálom meg az 1990–2004 közötti időszak hatályban levő jogi normái alapján. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként kezelte a román jogalkotás azt a tényt, hogy a román nemzet tagjai különböző országok állampolgáraiként élnek szerte a világban, pontosabban azt, hogy milyen támogatási intézkedéseket tett az érdekükben.

Ha a Románia határain kívül élő román közösségek támogatásának jogi alapjáról esik szó, értelemszerűen *A világszerte élő román közösségek támogatásáról* szóló 1998. évi 150. törvény¹ kerül előtérbe, mivel megnevezését és jogforrási minőségét tekintve úgy tűnik, hogy a támogatáspolitikai összefoglaló keretét képezi. Röviden a következőkről rendelkezik: egy pénzalap létrehozása, amelyből a minisztériumok által kidolgozott, majd egy minisztériumközi bizottság által jóváhagyott programokat finanszíroznak; egy oktatási központ létesítése; ingyenes szállás diákotthonokban a Romániában tanulmányokat folytató hallgatóknak, akik a kormány „egyéb” támogatási formáiban is részesülhetnek.

Elég meglepő képet kapunk azonban, ha megvizsgáljuk a törvényben előírtak végrehajtását rögzítő határozatokat és az állami költségvetési számadást. Kiderül, hogy például 2000-ben a pénzalap költségvetési kerete 5 milliárd lej, amely az állami összkiadások 0,003 százalékát teszi ki. Ebből az összegből 30,6 százaléknyi, tehát kevéssel több mint 1,5 milliárdot költöttek el, amelynek szinte feléből 17 moldovai állampolgár egészségügyi kezelését fedezték.²

Ez lenne tehát a támogatás, amit Románia a határon túli román közösségeknek nyújtott 2000-ben? És ez még nem is egy rosszindulatúan kiválasztott példa, mert a következő évben már csak 1 milliárd lejt, a költségvetési keret 0,0005 százalékát különítették el erre a célra.³

Elhamarkodott lenne ezt a következtetést levonni, viszont a kérdés megválaszolását megnehezíti, hogy az érintett központi intézmények nem haj-

landók információkat szolgáltatni a tevékenységükről. Ugyanakkor a szakirodalomban sem találunk olyan munkát, amely átfogóan ismertetné a támogatáspolitikai intézményes hátterét és tartalmát.

A határon túli román nemzetpolitikát vizsgálták már nacionalizmus-elméleti szempontból,⁴ az intézményi oldalát európai szintű összehasonlító keretben (amely éppen az összehasonlító módszer használata következtében csak a kiemelkedő elemekre koncentrál),⁵ illetve vizsgálat tárgyát képezték bizonyos részletkérdései is, például a moldovai románok támogatása⁶ vagy a román kisebbségek védelme Románia nemzetközi szerződéseiben.⁷ Ezek a tanulmányok azonban nem adnak kielégítő választ egy egész sor kérdésre. Ilyen például az, hogy pontosan hogyan néz ki a határon túli románok támogatásával foglalkozó központi intézményi struktúra? Milyen formában valósul meg a támogatás? Mekkora összegeket hajlandó Románia erre a célra áldozni? Vannak-e preferenciáik a döntéshozóknak a határon túli román közösségek tekintetében? És a sort még folytathatnánk.

Ezt a hiányt pótolandó vállalkoztam a határon túli románságpolitika intézményi hátterének és tartalmának leíró jellegű bemutatására. Forrásként azért választottam az 1990–2004 közötti időszak hatályban levő jogi normáit, mivel *Románia Hivatalos Közlőnye* nyilvános, könnyen hozzáférhető anyag, és ennek feldolgozása alapján aránylag átfogó képet alkothatunk a témáról. Bár a nemzetközi jogforrások egyik fontos összetevőjét képezik a kérdéskörnek (többoldalú emberi jogi és kisebbségpolitikai nyilatkozatok és egyezmények, kétoldalú szerződések és egyezmények), a tanulmányban ennek a bemutatására terjedelmi okokból nem kerül sor.

A következőkben néhány alapfogalom tisztázása után bemutatom a támogatáspolitikai célcsoportjait, majd rátérek a belső jogforrások elemzésére. A vizsgált joganyagot oly módon strukturáltam, hogy rávilágítsak a támogatáspolitikát megalapozó politikai célkitűzésekre, a létrehívott intézményi struktúrákra, a feladatok végrehajtásához szükséges pénzalapokra, illetve a gyakorlatban megvalósuló kedvezményekre és juttatásokra. Végül a tanulmányt egy rövid összefoglalóval zárom.

2. Alapfogalmak

2.1. A határokon túlra irányuló nemzetpolitika – a kutatás témája

A tanulmány témája – Románia határon túli románságpolitikája – a nemzetpolitika értelmezési keretébe illeszthető. Rogers Brubaker nacionalizmuselméleti meghatározása szerint a nemzetpolitika nemzeti elven való

politizálást jelent, amelynek a vizsgálatában módszertanilag két vetületet lehet különválasztani: az egyik a saját nemzetállamon belül érvényesül, a másik pedig a nemzetnek az állam határain kívül élő tagjaira irányul.⁸ A tanulmányban ez utóbbi aspektust, a határon túlra irányuló román nemzetpolitikát vizsgálom.

A határon túlra irányuló nemzetpolitika megnevezésére több kifejezés is használatos. Kevésbé tudományos kontextusban olyan eseti meghatározásokkal találkozunk, mint a magyar–magyar, vagy román–román kapcsolatok, a szakirodalomban pedig leggyakrabban a *diaszpórapolitika* és a *határon túli kisebbségpolitika* elnevezések fordulnak elő. Feltevődött tehát a kérdés, hogy melyik megnevezés felel meg inkább a kutatási témának.

Ha diaszpórapolitika szempontjából kívánunk közelíteni a témához, elsősorban definiálnunk kell a diaszpóra fogalmát. A szakirodalomban azonban nem létezik általánosan elfogadott meghatározás. Bán Csilla kutatása szerint a szociológiában alkalmazott diaszpóra-meghatározásokban a következő elemek fordulnak elő:

- migráns népesség, amely
- etnikailag eltér a befogadó ország lakosságától, amelynek
- olyan kisebbségét alkotja, amelyet
- a kibocsátó ország iránti erős érzelmi vonzalom vagy/és aktív kapcsolat jellemez,
- ahová elvileg állandóan visszamenni készül, de ahová gyakorlatilag sohasem jut vissza.⁹

A diaszpóra fogalmának a migrációra vonatkozó összetevője leszűkíti a kört az emigránsokra, tehát az országot önként vagy kényszer hatása alatt elhagyókra, és ezért a történelmi kisebbségek nem sorolhatók be ebbe a kategóriába. A román diaszpóra kifejezés használata a dolgozat szempontjából azt jelentené, hogy mellőznénk az összes környező és közeli országban élő történelmi román kisebbség vizsgálatát, hiszen ők nem kivándorlás eredményeként kerültek jelenlegi hazájukba.

Míg a diaszpóra meghatározásában öt összetevő is megjelenik, a határon túli kisebbség kifejezés esetében a számszerűség az egyetlen kritérium. Ennek használata rendszerint nem jelent gondot, tekintve, hogy az esetek többségében a határon túl élő nemzetrészek valóban kisebbségben élnek. A mi témánkban viszont ezzel a fogalommal sem célravezető dolgozni, mivel ily módon nem kerülne elemzésre a román többségű Moldova Köztársaság románsága felé irányuló politika.

Látható tehát, hogy sem a diaszpóra-, sem a kisebbségpolitika fogalmának használata nem lenne szerencsés a tanulmányom szempontjából, ugyanis

mindkét megnevezés túlságosan leszűkítené a támogatások címzettjeinek körét. Ennek elkerülése végett Brubaker elméleti keretéből meríthetünk megoldást, ugyanis megfelelő megnevezést lehet nyerni egyszerűen a „nemzet” szónak a „románság”-gal való értelemszerű helyettesítése révén. Így a kutatási témának megfelelő megnevezés nem „Románia diaszpórapolitikája” vagy „határon túli kisebbségpolitikája”, hanem *Románia határon túli románságpolitikája*.

2.2. A politikai döntések és a törvényhozás kapcsolata – a kutatás érvényessége

A határon túli nemzetpolitika jogi normák alapján való vizsgálatának érvényessége és az értelmezés határai a politikai döntések és a jogalkotás kapcsolatában ragadhatók meg.

A jogi normák (beleértve a formális követelményeknek eleget tevő törvényt és egyéb jogszabályokat is) a politikai akaratképzés utolsó fázisának eredményei, amikor a politikai döntések jogi formában fejeződnek ki, és ezáltal érvényesíthetővé válnak.¹⁰ Értelemszerűen tehát, a jogi normák politikai akaratot tükröznek. Így a határon túli nemzetpolitikát, mint bármely más szakpolitikát, vizsgálhatjuk a neki megfelelő, az őt megalapozó jogszabályok alapján, mivel a határon túli nemzetrészeire vonatkozó döntések tükröződnek benne.

Nem téveszthetjük azonban szem elől, hogy a jogi normában csak maga a végső döntés érvényesül, és nem olvasható ki belőle az akaratképzés ezt megelőző szakasza, amikor alternatív elképzelések ütköznek meg, kompromisszumos megoldások alakulnak ki.¹¹ Tehát, nem értelmezhető csupán a jogi norma alapján, hogy milyen érvekkel alátámasztva született meg az a politikai döntés, amely végül jogi érvényt nyert. Nem fogjuk megtudni például azt, hogy miért szüntetnek meg egy intézményt egyik napról a másikra, milyen elképzelések alapján támogatják az egyik csoportot inkább, mint a másikat stb. Ezek értelmezéséhez a tágabb politikai kontextus ismerete szükséges, ami a jogi normákon kívül eső kutatási források felhasználását igényli.

2.3. A diaszpórajog

A legegyszerűbb csoportosítás szerint egy személynek egy bizonyos államhoz viszonyított jogi státusa kétféle lehet: állampolgár, illetve idegen, tehát az adott ország állampolgárságával nem rendelkező. Ezek a státusok azonban nem homogének, hanem tulajdonképpen státuskonstrukciókról beszélhetünk. Azok a kötelezettségek és jogok, amelyek csak az állampol-

gárokra vagy csak az idegenekre vonatkoznak, a státuskonstrukcióknak csak a két végpontját képezik.¹²

Az idegeneket a törvényhozó nem kezeli egyneműen, hanem különböző csoportokba sorolja, például bevándoroltak, letelepedettek, menekültek, hontalanok stb. Ezen státusok között találhatók közös, de őket egymástól megkülönböztető elemek is.¹³ A törvényhozó dönthet úgy is, hogy az idegenek nagy csoportján belül megkülönböztetett figyelemmel kezeli a nemzetiségének megfelelő személyeket. Ez a státuskonstruálás kizárólag a nemzetpolitika, tehát a nemzeti érdeket érvényesítő politika alapján történik.

A nemzetpolitikai elvén megalkotott jogszabályoknak az összessége alkotja a diaszpórajogot az illető állam jogrendjében. Ez nem minden országban szükségképpen elismert, tartalmilag létező kategória, azonban az idesorolható jogi normák módszertanilag elég világosan elkülöníthető csoportot alkotnak.¹⁴

A „diaszpóra” fogalmának használata ez esetben nem a szociológiai meghatározáshoz igazodik, hanem a teljes határon túli nemzetrészt jelöli. Mivel a szakirodalomban így honosodott meg, a jogokra való utalás esetében alkalmazkodtam a szóhasználatához.

Egy igen fontos aspektusa a határon túli nemzetpolitikának, hogy diaszpórajogot alkotó szabályozások a maguk során bizonyos határon túl élő csoportokat előnyben részesíthetnek a többivel szemben. A törvényhozó dönthet úgy, hogy egységesen kezeli az összes határon túli nemzetrészt, de úgy is, hogy a csoportok közötti eltéréseket is figyelembe veszi, és ezeknek megfelelően alakítja az esetükben alkalmazott normákat.¹⁵ Ezért mielőtt rátérnék a joganyag vizsgálatára, bemutatom, hogy milyen jellemzők mentén strukturálható a határon túli románság.

3. A határon túli románok

3.1. A határon túli román közösségek

Az első lépésként rögzíteni kell, hogy pontosan kik is tartoznak a határon túli román közösségek körébe. Bár magától értetődőnek tűnik, hogy a Románia határain kívül élő román *nemzetiségű/etnikumú* személyek csoportjáról van szó, Bukarest románságpolitikájában a megnevezés valójában többet foglal magában. Ebbe a kategóriába sorolják ugyanis a balkáni államok vlach lakosságát, az isztriai félszigeten élő isztrorománokat, valamint etnikumtól függetlenül az összes Romániából kitelepedett személyt is.¹⁶

Míg a Romániából származó, nem román etnikumú személyek románként való besorolása az állampolgárság alapján történik, és a befele irányu-

ló, homogenizáló román nemzetiségfelfogást tükrözi,¹⁷ a balkáni országokban élő vlachok, valamint az isztrorománok a román néppel való közös eredet és nyelvi rokonság alapján kerülnek be.

A vlachok Bulgária, Macedónia, Albánia, Görögország és Szerbia területén élnek, és a beszélt nyelv alapján két csoportra, az arománokra és a meglenorománokra oszlanak. Az isztrorománok Horvátországban laknak, és az isztroromán nyelvet beszélik. Nyelvészeti és történelmi szempontból különálló közösséget alkotnak az előbbieken vlach gyűjtőnévvel illetett csoportokhoz képest.¹⁸

A tanulmánynak nem célja bemutatni azt a vitát, amely arról szól, hogy miként fonódik össze a Románia területén élő román nép kialakulása, történelme, nyelve a fent említett csoportokéval. Elég megállapítani, hogy valamiféle történelmi és nyelvi kapcsolatot feltételeznek közöttük, amelyre alapozva a román politika a határon túli „románok” csoportjába sorolhatónak tartja őket, a vizsgált közösség egy része pedig ugyanebből a megfontolásból Románia támogatását igényli.

A *letelepedést* vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az európai államokban, de Észak-Amerikában, Dél-Amerikában, Ázsiában, Ausztráliában, szóval szinte a világon élnek románok, a *kisebbség típusát* tekintve a szomszédos és közeli országokban történelmi kisebbségként (kivétel Moldova Köztársaság), a távolabb esőkben pedig emigráns csoportokként, a román diaszpórát alkotva.¹⁹ Történelmi kisebbségekként a következő országokban élnek román közösségek: Ukrajna (moldovánok és románok), Moldova Köztársaság (moldovánok és románok), Bulgária (románok és arománok), Albánia (arománok), Görögország (meglenorománok és arománok), Szerbia és Montenegró (románok, vlachok /román nyelvet beszélők/ és arománok), Macedónia (meglenorománok és arománok), Horvátország (isztrorománok) és Magyarország (románok).²⁰

A Románia határain túl élő románok *lélekszámára* vonatkozó számadatok forrástól függően hatalmas különbségeket mutatnak. Ezek a számok mind becslések, ugyanis hozzávetőlegesen pontos kimutatás nem létezik ebben a témában.²¹ A diaszpórában élők és a környező országok románságát összegezve hétmilliótól tizenötmillióig terjedő értékekkel találkozhatunk,²² a Világszerte Élő Románok Főosztálya nyolc-tíz millió határon túli románnal számol.²³

A diaszpóra lélekszámára vonatkozó adatok a határon túli románokkal foglalkozó legnagyobb alapítvány, az Országos Alapítvány a Világszerte Élő Románokért honlapján kereshetők.²⁴ Az alábbi táblázatában feltüntettem a történelmi román kisebbségekre vonatkozó utolsó népszámlálási adatokat.

1. táblázat. *A szomszédos országokban élő határon túli román közösségek lélekszáma. Népszámlálási adatok (2001–2004).*²⁵

		Népszámlálás		Összesen	
Ország	Lakosság	N	%	N	%
Ukrajna 2001	48 416 000	258 619 (m)	0,53	409 608	0,84
		150 989 (r)	0,31		
Bulgária 2001	7 928 901	10 556 (a)	0,13	11 644	0,14
		1 088 (r)	0,01		
Görögország 2001	10 934 097	-	-	-	-
Albánia 2001	3 069 275	-	-	-	-
Macedónia 2002	2 022 547	9695 (v)	0,48	9695 (v)	0,48
Szerbia és Montenegró 2002	7 498 001	34 576 (r)	0,46	74 630 (r)	0,99
		40 054 (v)	0,53		
Moldova 2004	3 388 071	2 642 695 (m)	78	2 778 218	80
		135 523 (r)	2		
Horvátország 2001	4 437 460	475 (r)	0,01	487	0,01
		12 (v)	0,00		
Magyarország 2001	8 387 926	7995 (r)	0,08	7995	0,09
			0,09		

r – román, m – moldován, a – aromán, v – vlach

A táblázatból kiolvasható, hogy a legnagyobb határon túli román közösség a moldovai románság, amely megközelíti a 3 millió főt. Nagyságban az ukrainai következik 400 ezer fővel, majd a 75 ezres szerbiai közösség, a fennmaradó többi csoport létszámát tekintve jelentéktelen. Az összlakossághoz viszonyított részarány is nagyon alacsony. Ukrajnában és Szerbiában megközelíti az 1 százalékot, Macedóniában a 0,5 százalékot, Bulgáriában a 0,15 százalékot, Horvátországban és Magyarországon azonban nem éri el a 0,1 százalékot sem.

Megjegyzésként hozzá kell fűzni, hogy kisebb területeket vizsgálva, ahol a románok többen élnek, nyilván jóval nagyobb arányokkal találkozhatunk. Ugyanakkor figyelembe lehet venni a helyi vagy nemzetközi szerveze-

tek becsléseit is, amelyek gyakran nem egyeznek egymás között, és jóval meghaladják a népszámlálási adatokat.²⁶

Az elmondottak alapján látható, hogy a román támogatáspolitikai igazodhat lélekszámhoz, a kisebbség típusához (migráns vagy történelmi) és a nyelvi sajátosságokhoz is, amelyek az ismertetett közösségek esetében igencsak különböznek.

3.2. A moldovai románok. A határon túli románságpolitika és a Moldova-politika

Mint láthattuk, a határon túli románság keretében a moldovai románok (moldovánok) csoportja egészen különleges helyet foglal el, hiszen államalkotó többséget képez hazájában. Velük együtt az országban azonban még húsz százalékot kitevő nem román etnikumú nemzeti kisebbség él. Feltehető a kérdés, hogy azok a kedvezmények, támogatások, amelyeket Moldova mint állam, illetve a moldovai állampolgárok kapnak, besorolható-e általában a határon túli románság támogatásának kategóriájába, vagy csupán két szomszédos ország jó viszonyának ápolásáról van szó? Egyáltalán miért támogatni egy saját nemzetállammal rendelkező csoportot? Ennek a kérdésnek a megválaszolására, tekintsük át röviden a két ország közötti kapcsolatot meghatározó erővonalakat.

Az első világháborút lezáró békeszerződések után Moldova Köztársaság Romániához tartozott, a második világháborúban a Szovjetunió fennhatósága alá került, és megalakult a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság. A Szovjetunió felbomlása után a Prut mindkét oldalán több politikus és értelmiségi hirdette a két ország újraegyesítését.²⁷

Első lépésként Románia parlamentje semmisnek nyilvánította a Molotov-Ribbentrop paktumot, amelyet a Nagy-Románia újraalakulásának reményeként értelmeztek. Ennek fényében nem meglepő, hogy Románia elsőként ismerte el Moldova Köztársaság függetlenségét, és később elítélte azon szándékát, hogy a Független Államok Közösségéhez csatlakozzék.²⁸

A függetlenség kikiáltását követő időszakban a politikai egyesülés gondolata továbbra is élt, a két ország döntéshozói azonban a „kis lépések” szükségességét hangsúlyozták. E cél érdekében Románia vízum és útlevélmentes utazást vezetett be, külön oktatási programokat indított a moldovai diákok számára, továbbá minisztériumközi konzultációk egész hálózatát építette ki a két ország között. Az állampolgársági törvény kettős állampolgárságot biztosító lehetősége is egyértelműen a moldovai románoknak szánt támogatás volt.²⁹

A függetlenség elnyerése óta Moldova politikai életére a nemzeti identitásról szóló heves vita is rányomta a bélyegét. A fő konfliktus a „moldovanizmus”-pártiak és a nemzetiség kérdésben a romániai állásponttal egyetértők között volt. A szovjet korszakban konstruált „moldovanizmus” elmélet szerint a románok és a moldovánok különböző népek, a román és a moldován két különböző nyelv. A románbarát álláspont szerint a moldovánok nemzeti-ségüket tekintve románok, nyelvük, származásuk azonos a románokéval.³⁰

A dolgozat szempontjából az a fontos, hogy a román oldal ez utóbbi álláspontot képviselte, erre alapozva támogatta Moldovát. Ezért a dolgozatban feldolgozásra kerültek azok a jogi normák is, amelyek Moldovával kapcsolatosak, illetve azok a jogosítványok, amelyek általában a moldovai állampolgárokat illetik meg, hiszen ezek egyértelműen a moldovai románságnak szólnak.

4. A módszer

A kutatáshoz mintaként Tóth Judit *Diaszpórapolitika a jogszabályok tükrében* című tanulmányát használtam fel, amely a magyarországi diaszpóra-jogot dolgozza fel.³¹ Ez a munka sokat segített a téma megragadásában, a kérdésfelvetésben és a joganyag feldolgozásában, azonban a magyarországi és romániai realitás közötti különbség olykor megkövetelte a feldolgozási logika testreszabását.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen központi intézmények foglalkoznak a határon túli románság kérdésével, és mit tükröz az intézményi struktúra?
- Milyen formában valósul meg a támogatás?
- Mekkora összegeket hajlandó Románia a határon túli román közösségek támogatására fordítani, kimutatható-e egyfajta stabilitás vagy trend?
- Melyek azok a jogi normák, amelyek a határon túli románság egészére vonatkoznak, és melyek azok a jogi normák, amelyek jogállási és igazgatási szempontból megkülönböztetik az egyes határon túli román közösségeket egymástól? Másként fogalmazva: vannak-e preferenciái a jogszabályalkotónak a határon túli román közösségek tekintetében?

A vizsgált joganyag terjedelmének rögzítése:

- a jogforrási minőségtől függetlenül minden jogi normát vizsgáltam, tehát törvény, rendelet, határozat stb. egyaránt feldolgozásra került;
- nem vizsgáltam azokat a jogszabályokat, amelyek valamilyen közvetett módon, tehát nem nevesítve, támogatják a határon túli román közösségek érdekeit (például a kishatárátkelők megnyitása). Elvileg ez is szerves része a határon túli románságpolitikának, azonban ezek összegyűjtése nem

a törvénykönyvből kiindulva történik, hanem egy tágabb értelmezési keret alapján való visszakeresést jelent;

- nem vizsgáltam a nemzetközi jogi forrásokat;
- a teljesebb körű bemutatás érdekében néhány olyan jogi norma is feldolgozásra került, amely kivételnek számít az előző két pont alól (például az állampolgársági törvény vagy a tanügyminisztériumok közötti jegyzőkönyvek).

Az elemzéshez *Románia Hivatalos Közlönyét (Monitorul Oficial al României)* használtam. A jogi normákat egyrészt kulcsszavas kereséssel választottam ki a Közlöny I. részének számait tartalmazó számítógépes adatbázisból, másrészt az ily módon megtalált jogszabályokban megjelenő hivatkozások alapján. Ez a kronologikus sorrendben visszafele történő felgöngyölítés egyben ellenőrzésként is szolgált a vizsgálandó anyag teljességére vonatkozóan. Nem állíthatom, hogy a kitűzött határoknak megfelelően sikerült az összes határon túli románsággal közvetlenül kapcsolatos jogi normát összegyűjtenem, ennek ellenére úgy gondolom, hogy a feldolgozott anyag mennyisége (megközelítőleg 200 jogi norma) már megfelelően tükrözi Bukarest viszonyulását a kérdéshez.

A feldolgozás során a jogi normák csoportosításánál a következő logikát követtem:

- programjellegű, célkitűző tartalmú jogszabályok, amelyek a feladatvállalást és ennek indoklását tartalmazzák;
- a feladatvállalással kapcsolatos végrehajtó intézmények létrehozása, vagyis a támogatás intézményi struktúrája;
- pénzalapok létrehozása;
- a pénzösszegek elosztási módját szabályozó jogszabályok;
- a támogatás formái: programszerű és konkrét támogatások.

5. A jogi normák elemzése

5.1. Célkitűző tartalmú jogszabályok

Ebbe a csoportba sorolom azokat a jogi normákat, amelyek politikai célokat és elveket fogalmaznak meg. Idetartozik az Alkotmány és a kormányprogramok.

A határon túli románokra vonatkozó összes jogi norma alapját és egyben az alapvető politikai célkitűzést az *Alkotmányban* rögzített feladatvállalás képezi. A román alkotmány *Külföldön élő románok* című 7. cikkelye szerint „Az állam támogatja a határokon kívüli románokkal való kapcsolatok megszilárdítását, és, tiszteletben tartva annak az államnak a törvényeit,

amelynek állampolgárai, aktívan cselekszik az etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzése, fejlődése és kifejezése érdekében.”³²

Hogy miben áll a tevékenykedés, mi módon támogatja a határon túli kisebbségeket, az említett szakaszra épülő parlamenti, illetve kormány által kibocsátott jogi normákból derül ki. Amíg a parlamenti törvényhozás alapját az Alkotmányban rögzített keretek adják, a Kormány tevékenységében a Parlament által jóváhagyott kormányprogramok is iránymutatóvá válnak. Ezeket megvizsgálva már valamivel árnyaltabb képet kapunk a támogatáspolitikáról.

Az 1992–1996 időszakra vonatkozó kormányprogramban, a nemzetközi kapcsolatokat taglaló keretben, az emberi jogok és a kisebbségvédelem melletti elkötelezettséghez fűzve megjelenik a külföldön élő románokkal való kapcsolatok fejlesztésének a gondolata is, amelynek a célja azon lehetőségek kiaknázása, amelyek által Románia külföldi érdekeit, illetve az átmenet folyamatát támogathatják.³³ Tehát, elsősorban a diaszpórával kívánja felvenni a kapcsolatot, és nem kifejezetten azért, hogy segítséget nyújtson, hanem azért, hogy támogatást kapjon.

A következő kormányzati ciklus programjában is megjelenik a külpolitikai célkitűzések között a határon túli román közösségek támogatása, ezennel az alkotmánynak szövegszerűen megfelelő formában, ugyanakkor beültetik az uniós csatlakozás diskurzusába. Eszerint a feladat a megfelelő feltételek biztosítása ahhoz, hogy az egyesült Európa keretein belül „a történelmi területek románsága egymásra találjon, és ezáltal a nemzeti eszme megvalósuljon”.³⁴

A 2001–2004-es kormányprogramban már a külpolitikai irányvonalaknak egy teljes alfejezete foglalkozik a határon túli románokkal. Egyrészt megjelenik a már ismert identitásvédelem, másrészt felvállalja, hogy a román kisebbségek védelmét napirendre viszi a kétoldalú kapcsolatokban és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködésben. Ebben a programban már konkrét támogatási formákról is szó esik, mint például iskolák és kulturális intézmények működtetésének finanszírozása, ösztöndíjak folyósítása, a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok fejlesztése, a külföldi románok romániai, illetve itthoni vállalkozók olyan befektetéseinek támogatása, amelyek a határon túli román közösségek javát szolgálják. Különös figyelmet szándékozik fordítani a román nyelv művelésére könyvek, újságok, folyóiratok kiadásának, audiovizuális termékek előállításának támogatásával, és emellett elvállalja a román közösségek és Moldova írott sajtótermékeinek terjesztését Romániában.³⁵

A moldovai kapcsolatok ápolásának minden kormányprogram kiemelt helyet biztosít a külügyi feladatok között. Ezt ugyanis „különlegesként” (1992–1996), vagy éppenséggel „egészen különleges jellegű”-ként (1996–

2000), az utolsó program szerint pedig „különleges és privilegizált”-ként (2001–2004) tartják számon a Kormány politikái között.

Az első kormányciklus a gazdasági integrációt, a „közeledési kapcsolatok intézményesítését”, a törvényhozás, munkaerőpiac, gazdasági csereakciók szinkronizálását és a kulturális, illetve személyes kapcsolatok fejlesztését tűzte ki célul.³⁶ A második ciklus programjában a „másik román állammal” való kapcsolat céljaként a közös gazdasági és kulturális tér kialakítását és a közös európai integrációt szögezi le, amit a „testvériség és kölcsönös tisztelet” jegyében kell lebonyolítani, illetve a „nemzeti öntudat felélesztésének kontextusában” értelmezni.³⁷

A 2001–2004-es kormányprogram részletesebben is kifejti, hogy miben áll a speciális és privilegizált kapcsolatok fejlesztése, ezennel a „közös nyelvi, kulturális és történelmi identitás” kötelekeire alapozva. Egymást kiegészítő gazdasági területek fejlesztéséről, a Moldovába irányuló befektetési hullám fenntartásáról, közvetlen gazdasági támogatásról, a saját energetikai források kihasználása terén nyújtott segítségről van szó, valamint az Európai Unióhoz való közeledésnek és a Délkelet Európai Stabilitási Egyezményhez való csatlakozásnak a támogatásáról. Ezek mellett Moldova támogatása nevesítve is megjelent a határon túli románok támogatása fejezetben, amit az előbbiekben vázoltam.³⁸

Moldova mellett a második és harmadik kormányzati ciklus kormányprogramjában megjelenik Ukrajna is. Míg az utóbbi csak az EU-hoz való közeledés támogatásáról szól, az 1996–2000 program konkrét kisebbségvédelmi feladatokat is tartalmaz.³⁹ A kelet-európai kapcsolatokat taglaló alfejezetben „sajátos fontossággal bíróként” minősíti, és leszögezi, hogy a prioritási sorrendben a román–ukrán területi viták megoldásához képest előnyt élvez az ukrajnai román kisebbség érdekeinek védelme. Ennek megvalósítása céljából az ukrán kormánnyal való együttműködési lehetőségek keresését, a románok őslakosi (băștinaș) státusának elismertetését, a deportált személyek és utódaik repatriálását, illetve kártalanítását, valamint az általuk lakott területek fejlesztését tűzte ki, kisebbségvédelmi normaként pedig az Európa Tanács 1201-es Ajánlását javasolta.

5.2. A támogatás intézményi struktúrája

5.2.1. Külügyminisztérium

A Külügyminisztérium szervezését és működését szabályozó határozatokban 1990-től változatlanul megjelenik – az alkotmány megfelelő cikkelyével szinte szövegszerűen megegyező – feladat, mely szerint tevékenységi

körébe tartozik az ország határain kívül élő románokkal való kapcsolatok erősítésének, etnikai, kulturális, nyelvi és vallási identitásuk megőrzésének, fejlesztésének és kifejezésének támogatása. Ennek végrehajtását pedig egy különálló hivatal biztosítja.

A hatáskörében ugyan tételesen sehol nem jelenik meg a Moldovai Köztársasággal való viszony kezelésére vonatkozó leírás, a minisztérium struktúrájában 1992-től különálló hivatal foglalkozott a Moldova-politikával is. A két hivatal, egy egészen rövid időszakon kívül, párhuzamosan működött egyazon vagy különálló főhivatalok keretében.

Az első határon túli románságpolitikával foglalkozó hivatalt *Kapcsolatok az Emigrációval Osztálynak* (Compartimentul pentru relațiile cu emigrația) nevezték, és a *Kultúra, Sajtó és Nagykövetségi Ügyek Főigazgatósága* (Departamentul Cultură, Presă și Probleme Consulare) keretében működött.⁴⁰ 1992-ben átnevezték a *Kapcsolatok a Határon Túli Románokkal Igazgatósággá* (Direcția relații cu românii din afara granițelor), illetve a *Kultúra, Sajtó és Kapcsolatok a Diaszpórával Főigazgatósággá* (Departamentul cultură, presă și relații cu diaspora).⁴¹ Ebben az évben jelent meg a *Kapcsolatok a Moldovai Köztársasággal Igazgatóság* (Direcția relații cu Republica Moldova) a *Koordinálás, Elemzés és Kapcsolatok a Moldovai Köztársasággal Főigazgatóság* (Departamentul coordonare, analiză și relații cu Republica Moldova) keretében.⁴²

Ezeket a hivatalokat 1998-ban átnevezték *Moldova Köztársaság Igazgatóságnak* (Direcția Republica Moldova), amely már az *Európai és Észak-Amerikai Kapcsolatok Főigazgatóságához* (Direcția generală relații Europa și America de Nord) tartozott, illetve a *Határon Túli Románok Igazgatóságának* (Direcția românii din afara granițelor), amely a *Kulturális Ügyek Főigazgatóságának* (Direcția generală afaceri culturale) volt alárendelve.⁴³ Egy újabb módosítás folyamán, 1999-ben, a határon túli románokkal foglalkozó hivatalt a moldovaihoz kapcsolták, és így jött létre a *Moldova Köztársaság és a Határon Túli Románok Igazgatóság* (Direcția Republica Moldova și românii din afara granițelor) az *Európai és Észak-Amerikai Kapcsolatok Főigazgatóságának* (Direcția generală Europa și America de Nord) keretében.⁴⁴

2000-ben újra két külön hivatalt szerveztek, a *Kapcsolatok Moldova Köztársasággal Igazgatóságot* (Direcția relații cu Republica Moldova), illetve a *Kulturális, Vallási, Tudományos és a Határon Túli Románok Kapcsolatának Igazgatóságát* (Direcția relații culturale, religioase, științifice și cu românii din afara granițelor), mindkettőt a *Kétoldali és Regionális Ügyek Főigazgatóságának* (Direcția generală afaceri bilaterale și regionale) struktúrájába illesztve.⁴⁵

Jelentős a 2001. évi átalakítás, mivel a határon túli románokkal kapcsolatos politikák megvalósításához először hoztak létre egy különálló főigaz-

gatóságot. Megnevezése a *Román Közösségek Főigazgatósága* (Direcția Generală Comunități Românești), a tevékenységét pedig két ágra bontották, amelyet a *Románok a Szomszédos Országokból Igazgatósága* (Direcția Românilor din Vecinătate) és a *Világszerte Élő Románok Igazgatósága* (Direcția Românilor de Pretutindeni) irányította.⁴⁶ A 2001-es második átszervezés alkalmával még egy hivatallal, a *Kulturális Kapcsolatok Igazgatóságával* (Direcția Relații Culturale) bővítették.⁴⁷ Az említett év folyamán a Moldova-politika hivatala a *Moldova Igazgatóság* (Direcția Moldova) nevet viselte, ezúttal az *Európai és Euroatlanti Ügyek Főigazgatóságává* (Direcția Generală pentru Afaceri Europene și Euro Atlantice) keresztelt hivatalon belül.

2002-ben újra átrendezték a hivatalokat, aminek eredményeként a *Kulturális és Román Közösségek Főigazgatóságán* (Direcția Generală Culturală și Comunități Românești) belül ezentúl csak a *Világszerte Élő Románok Igazgatósága* (Direcția Românilor de Pretutindeni) működik, a *Moldova Igazgatóság* pedig az *Európa és Észak-Amerika* (Direcția Generală Europa și America de Nord) nevű főigazgatóság keretében jelenik meg.⁴⁸

2003-tól a határon túli románságpolitikát koordináló főigazgatóságot megszüntették, helyette a *Román Közösségek Igazgatósága* (Direcția Comunități Românești) működött a *Diplomáciai Főigazgatóság* (Direcția Generală Diplomatie Publică) keretében, amit 2004-ben a *Közpolitikák Főigazgatóságának* (Direcția Generală Politici Publice) nevezték el.⁴⁹

A Moldova-politikát 2003-ban a *Moldova Köztársaság és Regionális Együttműködés Igazgatóság* (Direcția Republica Moldova și cooperare regională) vezeti az *Európa Főigazgatóság* (Direcția Generală Europa) keretében, melyeket 2004-től *Bővített Európa és Moldova Köztársaság Igazgatóságának* (Direcția Europa Lărgită și Republica Moldova), illetve *Kiterjesztett Európa Főigazgatóságának* (Direcția Generală Europa Extinsă) neveznek.⁵⁰

5.2.2. Művelődés és Vallásügyi Minisztérium

A Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium 2001-től létezik. Megalakításáig két külön intézmény, a Művelődési Minisztérium és a Vallásügyi Államtitkárság látta el a nevükkel jelzett feladatokat. A határon túli románok támogatását már 1990-ben belefoglalták a két intézmény szervezéséről és működéséről szóló határozatokba, amelyek az átszervezések során némileg átfogalmazódtak, majd a hatáskörök összevonva jelennek meg a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium feladatkörében. Hivatalokat azonban mindig nem szerveztek külön ezeknek a feladatoknak a végrehajtására.

A Művelődésügyi Minisztérium kifejezetten a román diaszpórával való együttműködés mellett kötelezte el magát. A határozatban foglaltak szerint a

román diaszpóra részvételével szervezett kulturális programok futtatásának célja a román kultúra tekintélyének megszilárdítása az országban és külföldön.⁵¹ Ebben a megfogalmazásban a feladatot átültették az 1992-es és 1994-es átszervezésről szóló határozatokba, majd 1998-ban kivágták a célt megfogalmazó passzust, és azzal helyettesítették, hogy a diaszpórával közösen futtatott programok és tervek megvalósítása érdekében különböző hatóságokkal, intézményekkel és nem-kormányzati szervezetekkel működnek együtt.⁵²

A Vallásügyi Államtitkárság szervezéséről és működéséről szóló határozatban a határon túli románok támogatása olyanformán jelenik meg, hogy a Külügyminisztériummal együttműködve támogatja a Román Ortodox Egyházat a határon túliak vallásos közösségeinek megszervezésében és működtetésében. A Vallásügyi Államtitkárságot 1992-ben átszervezték, és a határon túli románok támogatását, pontosabban az egyházak ilyen jellegű tevékenységének támogatását kiterjesztették az összes felekezetre, illetve felvállalták az egyházi személyzet szolgálati érdekből való külföldi kiszállásához szükséges útlevelek és vízumok elnyerésének a megkönnyítését. A feladat leírását minimális különbségekkel átvették az 1995-ös és 1998-as átszervezés alkalmával is.⁵³

A Vallásügyi Államtitkárságot 2001-ben összevonták a Művelődésügyi Minisztériummal. Az így létrejött Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium feladatkörébe összevonva kerültek be az előző években vállalt feladatok, és ezeket szó szerint megtartották a 2001-es és 2003-as átszervezésről szóló határozatokban is.⁵⁴

5.2.3. Tanügyminisztérium

Míg 1990-ben a Tanügyminisztérium szervezésére és működésére vonatkozó határozatban általában a külföldi állampolgárok tanulmányainak, szakképzésének és doktori oktatásának megszervezésére vonatkozóan jelenik meg egy passzus, 1992-ben ugyanebben a megfogalmazásban átveszik, de a szerkezetében már elkülönítik a *Határon Kívüli Románok Oktatásának Támogatása Igazgatóság*ot (Direcția sprijinirea învățământului pentru românii din afara țării) a *Reform, Koordinálás, Menedzsment és Források Osztályán* (Departamentul reformă, coordonare, management și resurse) belül.⁵⁵ Az 1994-es átszervezéskor az igazgatóság megszűnik, majd 1997-ben újra felbukkan az *Határon Kívüli Románok Oktatása Igazgatóság* (Direcția Învățământ pentru Românii din Afara Țării) néven a *Nemzetközi Kapcsolatok és Európai Integráció Főigazgatóság* (Direcția Generală Relații Internaționale și Integrare Europeană) keretében. 1998-ban a *Világszerte Élő Románok Igazgatóságává* (Direcția Româniilor de Pretutindeni), illetve a *Nemzetközi Kapcsolatok Főigazgatóságává* (Direcția Generală Relații Internaționale) nevezik át őket.⁵⁶

1995-től a Tanügyminisztérium feladatkörét a tanügyi törvény rögzíti, amelyben tételesen megjelenik a határon túli románok támogatása.⁵⁷ A Tanügyminisztériumnak és a Külügyminisztériumnak kötelessége az anyanyelvi oktatás támogatása azokban az országokban, ahol románok is élnek.

A határon túli román diákok támogatására 1998-ban a Tanügyminisztérium fennhatósága alatt létrehozták a *Világszerte Élő Románok „Eudoxiu Hurmuzachi” Központját* (Centrul „Eudoxiu Hurmuzachi” pentru Românii de Pretutindeni).⁵⁸ Ennek a feladatkörébe tartozik a Romániában tanulni szándékozó diákok kiválogatása, az egyetem előtti felkészítő, felzárkóztató tanfolyamok megszervezése, a diákok támogatására vonatkozó programok kidolgozása és végrehajtásuk monitorizálása, a külföldi román nyelvű iskolákban tanító tanárok szakmai továbbképzésének megszervezése, továbbá oktatási együttműködési programok kidolgozása és koordinálása az eurorégiókon belül, valamint kutatások szervezése.

5.2.4. Románia Kapcsolata a Moldova Köztársasággal Minisztériumközi Bizottság

1992-ben létrehozták a *Románia Kapcsolata a Moldova Köztársasággal Minisztériumközi Bizottságot* (Comitetul Interministerial pentru Relațiile României cu Republica Moldova), amelyben tizenhat minisztérium államtitkársági rangú küldöttje képviseltette magát.⁵⁹ A határozat szerint a Bizottság havonta ülésezik, feladata megvizsgálni a két ország közötti kapcsolat alakulását, javaslatokat tenni a Kormánynak a gazdasági, kulturális, tudományos és más közös érdekeltégű területek fejlesztésére vonatkozóan. A munkálatokat a Külügyminisztérium államtitkára koordinálta, a titkárságot pedig a Külügyminisztériumon belül működő *Moldova Köztársaság Igazgatósága* biztosította.

A Bizottság 2001-ben a Kormány Főtitkárságát képviselő államtitkár irányítása alá került, a titkárságot a Kormány Főtitkárságán belül 2001-ben létrehozott *Kapcsolatok a Moldova Köztársasággal Hivatal* (Oficiul pentru gestionarea relațiilor cu Republica Moldova) biztosította.⁶⁰ 2003 végén a Bizottságot sürgősségi kormányrendelettel megszüntették.⁶¹

5.2.5. Világszerte Élő Románok Támogatásáért Minisztériumközi Bizottság

2001-ben létrehozták a *Világszerte Élő Románok Támogatásáért Minisztériumközi Bizottságot* (Comitetul interministerial pentru sprijinirea românilor de pretutindeni), amely a Kormány tanácsadó testületeként működik.⁶² A Bizottság elnöke a miniszterelnök, tagjai közé tartozik a köztájékoztatási miniszter, a közigazgatási miniszter, a külügyminiszter, a pénzügyminiszter,

a művelődés- és vallásügyi miniszter, az oktatási és kutatási miniszter, a Kapcsolatok a Moldova Köztársasággal Hivatal vezető államtitkár, a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság igazgatója, a Román Kulturális Alapítvány elnöke és az „Eudoxiu Hurmuzachi” Központ igazgatója. Feladata támogatási stratégiák és programok kidolgozása és gyakorlatba ültetése. Javaslatokat tesz a kormánynak, kérvényezi a tervek finanszírozását, és jelentéseket tesz a megvalósításukról.

5.2.6. Világszerte Élő Románok Főosztálya

1995-ben a kormány tanácsadó szerveként létrehozták a *Világszerte Élő Románok Problémáival Foglalkozó Tanácsot* (Consiliul pentru Problemele Românilor de Pretutindeni), amelyet a *Román Szellemiség Kongresszusának Állandó Bizottsága* (Comitetul Permanent al Congresului Spiritualității Românești) irányít.⁶³ A Tanácsot a különböző központi közigazgatási szervek államtitkári és vezérigazgatói beosztású képviselői alkotják. Feladatai közé tartozott a kapcsolattartás a határon túli románokkal, képviselő szervezetekkel és azoknak az országoknak a közigazgatási szerveivel, amelynek a lakosai tájékoztatta a *Román Szellemiség Kongresszusának Állandó Bizottságát* és a Kormányt a határon túli románok helyzetéről, valamint javaslatokat tett az érdekükben, programokat és jogszabály-tervezeteket dolgozott ki.

A Tanácsot 1998 januárjában megszüntették, feladatkörét a miniszterelnök munkaapparátusához tartozó *Köztájékoztatási Főosztály* (Departamentul Informațiilor Publice) vette át, amelynek keretében a *Külgügyi Kapcsolatok Igazgatóságán* (Direcția Comunicare Externă) belül megszervezték a *Diaszpóra és Románok a Szomszédos Országokban* (Sector Diasporă și Români din Vecinătate) hivatalát.⁶⁴ Ugyanazon év decemberében létrehozták a miniszterelnöknek alárendelt *Kapcsolatok a Határon Túli Románokkal Főosztályt* (Departamentul pentru Relațiile cu Români de Peste Hotare) megszüntetve a *Köztájékoztatási Főosztály* vonatkozó feladatkörét.⁶⁵ Az új szerv két hivatala *Románok a Szomszédos Országokban* (Sector Români din Vecinătate), valamint a *Kommunikáció és Határon túli Románok* (Sector Comunicare și Relații cu Români de Peste Hotare).

2001-ben létrehozták a *Köztájékoztatási Minisztériumot* (Ministerul Informațiilor Publice), amelynek az a szerepe, hogy kidolgozza a Kormány köztájékoztatásra, a világszerte élő románokkal való kapcsolatokra és az etnikumközi kapcsolatokra vonatkozó stratégiáját és programját.⁶⁶ A határozat hatálybalépésével a *Kapcsolatok a Határon Túli Románokkal Főosztály* megszűnt. Feladatköri leírása szinte szó szerint idézi a *Köztájékoztatási Főosztály* határon túli románok támogatására vonatkozó szakaszait. A világszer-

te élő románok államtitkára a *Stratégiák és Programok Főigazgatóságán* (Direcția Generală de Strategii și Programe) belül a *Románok a Szomszédos Országokban* (Direcția României din Țările Vecine), *Románok Emigrációban* (Direcția României din Emigrație) és a *Stratégiai Partnerség Igazgatóságok* (Direcția de Parteneriat Strategic) tevékenységét hangolta össze.

2003-ban újra átszervezték a Kormány munkaapparátusát, és létrehozták a *Világszerte Élő Románok Főosztályát* (Departamentul pentru României de Pretutindeni) a miniszterelnök fennhatósága alatt. E főosztály átvette a *Köztájékoztatási Minisztérium* határon túli románokkal kapcsolatos tevékenységi körét.⁶⁷ Ugyanekkor kerül át a *Világszerte élő Románok „Eudoxiu Hurmuzachi” Központja* az Oktatás- és Kutatásügyi Minisztérium alárendeltségéből a Kormány Főtitkársághoz. Egy újabb átszervezés alkalmával, 2004-ben a *Világszerte Élő Románok Főosztályát* átvette a Miniszterelnök Titkársága, és ugyanennek a fennhatósága alá került az „Eudoxiu Hurmuzachi” Központ és a *Kapcsolatok a Moldovai Köztársasággal Hivatal* is.⁶⁸

5.2.7. Alapítványok, intézetek

1990-ben létrehozták a *Román Kulturális Alapítványt* (Fundatia Culturală Română), amelynek a céljai között szerepelt a kapcsolattartás a külföldön élő románok szervezeteivel.⁶⁹ Pénzforrásai között a Külügyminisztérium költségvetéséből elkülönített összeg is szerepel.

1992-ben módosították és kiegészítették az alapításra vonatkozó határozatot.⁷⁰ A célok között szerepelt a „kulturális és szellemi kapcsolatok létesítése a románokkal és a Romániából származó személyekkel”. Ezt megvalósítandó, ápolja és erősíti a kapcsolatokat a határon túli románokkal és azokkal a személyekkel, akik a „román szellemi szférához tartoznak”, a kulturális, nyelvi és hagyománybeli identitásuk megőrzése érdekében. Struktúrájában létrehozták a *Diaszpóra Főosztályt* (Departamentul Diasporă), ami 1995-ben a *Határon Túli Románok Főosztálya* (Departamentul României din Afara Granițelor) nevet kapta.⁷¹ Az Alapítvány tiszteletbeli tagjaivá választhatók a román etnikai vagy szellemi közösségek képviselői, valamint a közösségek képviselői tagjai lehetnek a Fórumnak, amely négyévente ülésezik, és határozatai javaslati jellegűek.

2003-ban az Alapítvány és a Román Kulturális Alapítvány Kiadója átszervezésével létrehozták a Románia Elnökének fennhatósága alatt álló *Román Kulturális Intézetet* (Institutul Cultural Român), amely átvette a feladatkörét, és egyben megszüntette az Alapítványt.⁷² A határon túli román közösségek képviselőinek már nem biztosítottak helyet az intézmény keretében.

Egy másik intézet, amelynek a feladatkörében a határon túli románok támogatása is szerepel, az *Országos Intézet a Román Száműzetés Emlékéért*

(Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc), amelyet 2003-ban hoztak létre.⁷³ Ennek a feladatkörébe tartozik az 1940–1989 közötti időszakban történt száműzetés jelenségének kutatása, a dokumentumok archiválása és kiadása, ugyanakkor az ehhez kapcsolódó problémák megoldása. Így a kutatómunkán kívül a feladatkörébe tartozik a külföldön maradt, elüldözött személyekkel való kapcsolattartás, az intézményeik támogatása, az elhunyt személyiségek sírjának gondozása, esetleg hamvaik hazaszállítása. Különleges esetben kérheti a Kormány anyagi támogatását az elüldözött személyiségek számára. Az Intézet mellett működik a *Morális Garancia Tanács* (Consiliul de Garanție Morală), amelynek tanácsadó szerepe van, tagjai pedig a *Volt Politikai Menekültek Szövetségének* (Asociația Foștilor Refugiați Politici) a tagjai, illetve más elismert személyiségek.

Összefoglalva az elmondottakat, a következő szervek foglalkoztak a határon túli románságpolitikával:

A határon túli románok támogatásának a feladatát már 1990-től három *minisztérium*, a Külügyminisztérium, a Tanügyminisztérium, a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium, illetve két év erejéig (2001–2003) a Köztájékoztatási Minisztérium hatáskörébe foglalták bele. A Művelődés- és Vallásügyi Minisztériumon kívül mindegyik keretében létrehozták a feladatként vállalt munkák elvégzéséhez szükséges hivatalt, amelynek a neve minden átszervezéssel megváltozott. A Moldova-politika számára létrehozott hivatallal a minisztériumok szintjén csak a Külügyminisztérium esetében találkozunk. Az átrendezés azonban még nem utal a határon túli románságpolitika hányattatott sorsára, mivel rendszerint minden más osztályt átszerveztek, és nevüket megváltoztatták.

A minisztériumok tevékenységének összehangolása céljából *minisztériumközi bizottságokat* is létrehoztak. Időrendben a moldovai kapcsolatokkal foglalkozó bizottságot szervezték meg először, amelynek a koordinálását 1992-től 2001-ig a Külügyminisztériumot, majd a Kormány Főtitkárságát képviselő államtitkár látta el, majd 2003-ban feloszlatták. A világszerte élő románok támogatása céljából szervezett minisztériumközi bizottságot jóval később, csak 2001-ben hozták létre.

A *Kormány munkaaппarátusában* 1995-től létezett egy szerv, a *Világszerte Élő Románok Problémáival Foglalkozó Tanács*, amelynek a feladatkörét átvéve a következő években egyre-másra változó hivatalok foglalkoztak a témával. Így került 1998-ban a miniszterelnök fennhatósága alá egy főhivatal alegységeként, ugyanebben az évben már külön főosztály alakult számára, majd 2001-ben a Köztájékoztatási Minisztériumban, innen 2003-ban újra a miniszterelnök fennhatósága alatt, végül 2004-ben a Miniszterelnök

Titkárságának keretén belül működött. A Moldova-politika végrehajtásához 2001-ben szerveztek meg a Kormány Főtitkárságán belül egy hivatalt, amely 2004-ben szintén a Miniszterelnök Titkárságához került.

A kormány szerveken kívül a határon túli románok támogatására a következő három *intézetet* alakítottak: az „Eudoxiu Hurmuzachi” Központ, a Román Kulturális Alapítvány, valamint az Országos Intézetet a Román Száműzetés Emlékeért. Az első 1998-tól a Tanügyminisztérium fennhatósága alatt működött, majd 2003-ban átkerült a Miniszterelnök Titkárságához. A Román Kulturális Alapítvány közalapítványként működött, majd átszervezték, és Román Kulturális Intézetként 2003-ban Románia elnökének a fennhatósága alá került.

A határon túli román közösségekkel való foglalkozás célközösségek szerinti csoportosítása a minisztériumok szintjén csak a Külügyminisztérium esetében figyelhető meg, ahol a 2001–2002-es időszakban egy külön főigazgatóságon belül létrehozták a szomszédos országokban élő románok, illetve a diaszpóra ügyeit kezelő hivatalt. Nem kizárt azonban, hogy az igazgatóságokon belül is megjelent ez a megkülönböztetés, de ezeknek a szervezetét a miniszter által jóváhagyott belső működési szabályzatok rögzítik, amelyek nem jelennek meg a Hivatalos Közlönyben. Ugyanez a kettős felosztás észlelhető más kormányzatszervek esetében is, például a Világszerte Élő Románok Főosztályának struktúrájában.

Egy fontos vizsgálati aspektus a határon túli román közösségek képviselete. Ez csak a Román Kulturális Alapítvány esetében valósult meg, de átszervezésekor megszűnt.

5.2.8. Pénzalapok

1992-ben létrehozták a Románia Kapcsolata a Moldova Köztársasággal Minisztériumközi Bizottság rendelkezésére álló „Moldova” *Humanitárius Alapot* (Fondul Umanitar „Moldova”).⁷⁴ Ennek célja pénzforrások mozgósítása Moldova Köztársaság támogatására gyógyszerek, egészségügyi eszközök, tankönyvek, élelmiszer és ipari termékek formájában. Az Alapot az önálló gazdasági egységek és természetes személyek adományaiból táplálták, és a felajánlott összeg értékét levonták a profitadóból.

Szintén Moldova támogatására 1993-ban létrehozták a *Románia Kormányának rendelkezésére álló – Kapcsolatok a Moldova Köztársasággal Alapot* (Fondul la dispoziția Guvernului României pentru gestionarea relațiilor cu Republica Moldova), amelyből olyan tevékenységeket támogattak, melyeknek célja a „gazdasági integráció, a közös kulturális és szellemi terület megerősítése és fejlesztése”.⁷⁵ 2003-ban egyszerűsítették a megfogalmazást gaz-

dasági és kulturális integrációra.⁷⁶ Az évi pénzösszeget az állami költségvetésből utalták ki, felhasználásai módját pedig az érintett minisztériumok javasolták, a Bizottság véleményezte és kormányhatározattal hagyták jóvá.⁷⁷ 2003 októberében a Bizottsággal együtt megszüntették a pénzalapot is.⁷⁸

A határon túli románok támogatására csak jóval később, a 150/1998. támogatási törvény által hoztak létre egy pénzalapot.⁷⁹ Neve *A Miniszterelnök Rendelkezésére Álló Alap a Határon Túli Román Közösségek Támogatására* (Fondul la dispoziția primului-ministru pentru sprijinirea comunităților românești de pretutindeni), mértékét az éves költségvetési törvényben rögzítik, felhasználási módját pedig a megfelelő minisztériumközi bizottság hagyja jóvá. Természetesen a költségvetésben már előtte is elkülönítettek bizonyos összegeket a támogatási programok finanszírozására, ez lenne az az összeg, amellyel a Miniszterelnöki Titkársághoz tartozó Világszerte Élő Románok Főosztályának elődei gazdálkodtak.

Ezenkívül létezik még egy pénzalap, amelyből többek között finanszírozhatók a határon túli románok támogatására szánt programok is. Ez a 2001-ben létrehozott *Románia Alap* (Fondul România), amelynek felhasználási célja „az ország valós képének”⁸⁰ a külföldi reklámozása.⁸¹ Az összeget a Kormány Főtitkársága kezeli egy, a költségvetésén kívüli keretben a *Külföldi Imázs Minisztériumközi Tanácsa* (Consiliul Interministerial pentru imagine externă) által meghatározott stratégiák, prioritások és az általa jóváhagyott programok alapján. A felhasználási lehetőségek között szerepel a román közösségek szervezeteinek támogatása, a szomszédos országokban élő román közösségek újságainak és kiadványainak támogatása, és a diaszpórában élő román származású fiatalok távoktatási programjának finanszírozása.⁸²

5.3. Pénzek elosztási módját szabályozó jogi normák

5.3.1. Éves állami költségvetési keret

A támogatásra szánt pénzösszeget nem lehet teljes egészében felmérni, mivel az éves állami költségvetésben névlegesen elkülönített összegek mellett más forrásokból is folyósítanak támogatásokat. Idetartoznak a különböző minisztériumok és minisztériumok fennhatósága alatt álló intézetek (például a Román Kulturális Intézet vagy az Országos Intézet a Román Száműzetés Emlékeért), amelyeknek a költségvetésében a támogatásra szánt összegek nem ismeretsek, de az adományok is jelentősen módosíthatják a végösszeget. Ugyanakkor a Román Ortodox Egyház fennhatósága alá tartozó külföldi ortodox egyházke-
rületek külön úton részesülhetnek támogatásban az Egyház részéről.

A következőben az 1993–2004 közötti időszak költségvetési törvényeiben⁸³ fellelhető névlegesen elkülönített összegeket vizsgálom meg, amelyek a következők:

- *A Miniszterelnök Rendelkezésére Álló Alap a Határon Túli Román Községek Támogatására* (a továbbiakban Miniszterelnöki Alap);
- „*a világszerte élő románok tevékenységeinek és reprezentatív szervezeteinek a támogatására*” cím alatt elkülönített összeg, amelyből 2004-ben a Miniszterelnöki Titkársághoz tartozó Világszerte Élő Románok Főosztálya, illetve az ezt megelőző hivatalok gazdálkodtak (a következőkben a VÉRF Alapja);
- valamint a *Románia Kormánya rendelkezésére álló - Kapcsolatok a Moldova Köztársasággal Alapot* (a következőkben Moldova Alap).

Amint már az előző részekből kiderült, időrendi sorrendben először a Moldova Alapot hozták létre, így ennek a változása már 1993-tól nyomon követhető, a határon túli románok támogatására elkülönített pénzüsszegek viszont csak 1995-től, a Világszerte Élő Románok Problémaíval Foglalkozó Tanács, vagyis az első különálló szerv létrehozásától a kormány munkaadparátusán belül. Utolsóként jelent meg a Miniszterelnöki Alap 1998-ban.

Bár nem fedi a támogatásra szánt teljes összeget, idősoros vizsgálatuk és egymás közötti összehasonlításuk hasznos tanulságokkal szolgálhat (2. táblázat).

2. táblázat. *A határon túli románok támogatásának költségvetési alapjai*⁸⁴

Év	Miniszterelnöki Alap		VÉRF Alap		Moldova Alap	
	millió lej	Költségvetésben %	millió lej	Költségvetésben %	millió lej	Költségvetésben %
1993	–	–	–	–	6000	0,441
1994	–	–	–	–	1000	0,008
1995	–	–	2300	0,007	3800	0,012
1996	–	–	2500	0,010	10 625	0,044
1997	–	–	2274	0,004	5000	0,009
1998	5000 ⁸⁵	0,0056	5100	0,005	20 000	0,022
1999	800	0,0006	10 000	0,009	23 000	0,020
2000	5000	0,0032	17 100	0,0119	85 610	0,0599
2001	1000	0,0005	7000	0,0036	116 400	0,0598
2002	1000	0,0004	12 700	0,0053	118 000	0,0497
2003	1000	0,0003	15 000	0,0051	120 000	0,0412
2004	1000	0,0003	165 000	0,0469	–	–

Az éves állami költségeket szemlélve, az első pillantásra szembeötlik a különböző alapok számára elkülönített összegek közötti méretbeli különbség. Megállapíthatjuk, hogy legtöbbet a Moldova Alap számára különítenek el, ezt távolról követi a VÉRF Alap kerete, a Miniszterelnöki Alap pedig még ennél is jóval kisebb. Az arányok időközben változtak, de a sorrend soha nem borult fel. Indításakor a Miniszterelnöki Alap mérete ugyan hozzávetőlegesen megegyezett a VÉRF Alap összegével (5, illetve 5,1 milliárd lej), a következő években azonban háromtól tizenötszörösre változik közöttük a különbség, míg 2004-ben, amikor a VÉRF Alap számára elkülönített összeg hirtelen nagyságrendileg felugrott, már százhatvanötszörös eltérés mutatkozik (1, illetve 165 milliárd lej). A VÉRF Alap és a Moldova Alap közötti különbségek 1995–2000 között kettőtől négyszeresig változnak, 2001-től azonban az eltérés megugrik, és nyolctól egészen tizenhét-szeres (2001-ben) különbség is megfigyelhető.

Külön-külön a pénzalapok évenkénti változását szemlélve növekvő tendenciát tapasztalhatunk. Ám a nominális értékek összehasonlítása téves eredményeket ad, mert időközben a lej folyamatosan inflálódott. A reális érték változásának felmérése céljából ezért tanácsos a dollár éves átlagértékében elvégezni az összevetést. Egy ilyen számításból kiderül, hogy például a VÉRF Alap számára 1998-ban fenntartott 5,1 milliárdos keretnek tulajdonképpen másfélszer kevesebb a reálértéke, mint 1996-ban a 2,5 milliárd lejnek, illetve az 1998 és 1999 közötti kétszeres növekedés reálértékben csak kevéssel több, mint egyszeres (lásd 3. számú táblázat).

3. táblázat. *A határon túli románok támogatásának költségvetési alapjai USA dollárban*⁸⁶

Év	Miniszterelnöki Alap	VÉRF Alap	Moldova Alap
1993	-	-	7 894 633
1994	-	-	604 197
1995	-	1 131 177	983 632
1996	-	811 004	3 446 766
1997	-	317 246	697 550
1998	563 345	574 612	2 253 381
1999	52 175	652 191	1 500 039
2000	230 492	788 282	3 946 482
2001	34 411	240 874	4 005 387
2002	30 252	384 203	3 569 758
2003	30 120	451 806	3 614 450
2004	30 640	5 055 678	-

A táblázatban látható, hogy a szélső értékek között nagy a különbség, így a Miniszterelnöki Alap esetében 560 ezer és 30 ezer dollár, a VÉRF Alap esetében 1,13 millió és 240 ezer dollár (nem számítva a 2004-es rendkívüli, 5 millió dolláros keretet), a Moldova Alap esetében pedig 4 millió és 600 ezer dollár. Az évenként kiutalt összegek sorában azonban nem fedezhető fel egy hosszú távú és egységes, csökkenő vagy növekvő tendencia. Egyféle stabilizálódás figyelhető meg a Miniszterelnöki Alap és a Moldova Alap esetében 2001–2004, illetve 2000–2003 között, melynek átlagértéke az előbbi esetben kerekítve 31,4 ezer dollár, az utóbbi esetében pedig 3,8 millió dollár.

A VÉRF Alap esetében két hullámvölgyet figyelhetünk meg, egyiket 1997-ben, a másikat pedig 2001-ben. 2004-ben viszont meglepően magasra ugrik, 450 ezer dollárról 5 milliárdra, ami több, mint tizenegyszeres növekedést jelent. A keret kibővítése valószínűleg kapcsolatban van a Moldova Alap megszűnésével, amely feltételezést egyrészt az támaszt alá, hogy a szóban forgó összegek nagyságrendben megegyeznek egymással, az Alap felszámolásakor a felhasználatlan összegeket a VÉRF-nek utalták át,⁸⁷ másrészt 2004-től a VÉRF Alapból finanszírozott programok között tömegesen jelennek meg moldovai projektek.

A támogatásokra szánt abszolút összegek önmagukban még nem mondanak sokat arról, hogy mekkora súllyal bír a határon túli románságpolitika a román államháztartás szempontjából, vagyis, hogy mennyire tekinthetjük a kormány prioritásai közé tartozónak. Nem vezet közelebb a megoldáshoz az sem, ha a költségvetésnek a diaszpóra támogatására fordított arányát más ágazati politikák részesedési arányával hasonlítjuk össze, hiszen a különböző szektorokban jelentkező szükségletek mennyiségileg és minőségileg is különböznek. Annak mérlegelése végett, hogy mekkora a határon túli románok támogatására fordított összeg, a legkézenfekvőbb összehasonlítani azt egy másik ország támogatáspolitikájával, szem előtt tartva természetesen az érintett célcsoportok lélekszámát. A következőkben tehát először megvizsgáljuk a határon túli románságpolitika számára fenntartott keret arányát az állami összkiadásokban, majd összevetjük azt a Magyarország által diaszpórapolitikára fordított támogatás értékeivel.

Amint az 1. táblázatban követhető, a Miniszterelnöki Alap számára elkülönített összegek 0,0003 és 0,005 százalék, a VÉRF Alap összegei 0,003 és 0,011 százalék, a Moldova Alap összegei pedig 0,009 és 0,06 százalék között mozogtak. Rekordévnek számít a Moldova Alap esetében 1993, az indítás éve, amikor az összkiadás 0,4 százalékát tette ki, illetve a VÉRF Alap esetében 2004, amikor elérte a 0,04 százalékot. A három alap együttvéve 1998–2004 között a költségvetés 0,0296–0,083 százaléka között változott.

Románia és Magyarország támogatáspolitikájának összehasonlításakor egyaránt figyelembe vettük az állami költségvetési arányokat és a pénzösszegek dollárban kifejezett reálértékét (4. táblázat).

4. táblázat. *Magyarország és Románia támogatása a határon túli kisebbségek számára*

		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Költségvetés főösszegéhez viszonyított arány	Magyarország ^{a)}	0,130	0,122	0,163	0,269	0,215	0,199	0,194
	Románia ^{b)}	0,083	0,030	0,075	0,064	0,055	0,047	0,047
Reálérték (millió \$)	Magyarország ^{a)}	12,332	18,124	21,891	42,084	46,221	46,777	57,432
	Románia ^{b)}	3,391	2,204	4,965	4,281	3,984	4,096	5,086

a) *Forrás:* Bárdi Nándor, Tény és való. Kalligram kiadó, Pozsony, 2003, 225–228.

b) A Miniszterelnöki Alap, a VÉRF Alap és a Moldova Alap összesített költségvetési kerete.

Ezen a ponton nem fontos a támogatások növekvő vagy csökkenő tendenciáját számításba vennünk, csupán a támogatások volumenét hasonlítjuk össze. Már első ránézésre látszik, hogy a magyarországi költségvetési arány minden évben többszöröse a romániaiainak (hozzávetőlegesen 1,5–4-szer nagyobb). Reálértékekben kifejezve a különbség még szembeszökőbb: 1998-ban Magyarország „csak” 3,63-szor költött többet, mint Románia, 2002-t követően azonban a különbség több, mint tízszeres.

Az összehasonlításban természetesen figyelembe kell venni a támogatásban részesülő csoportok lélekszámát is. Míg Magyarország esetében hozzávetőlegesen 3,9 millió személlyel kell számolni,⁸⁸ addig a Határon Túli Románok Főosztálya becslült adatai szerint a határon túli románság 8–10 millióra tehető. Ennek fényében az eltérés még hangsúlyosabbá válik.

Következő kérdésem arra irányul, hogy a pénzalapokból mennyit költöttek el. Elvileg ezt az éves költségvetések egyenlegét rögzítő törvények alapján tanulmányozni is lehetne az 1993–2001 időszakra vonatkozóan, mivel 2002-ben visszamenőleg elkészítették őket. Csakhogy a tematikus csoportosítás az esetek többségében nem egyezik meg a költségvetési törvénnyel, így pedig nem lehet nyomon követni a felhasznált pénzmennyiség arányát. A Miniszterelnöki Alap csupán egyszer jelenik meg névlegesen (2000), a

VÉRF Alap pedig kétszer (1999, 2000). A Moldova Alapból elköltött összegek mértéke viszont végig követhető a jelzett időszakban (lásd 5. táblázat).

5. táblázat. *A költségvetésben jóváhagyott, illetve a felhasznált összegek a Moldova Alapból (millió lej)⁸⁹*

Év	Költségvetésben szereplő összeg	Kiutalt összeg (credite definitive)	Elköltött (plăți efectuate)	4. oszlop/ 2. oszlop (%)	4. oszlop/ 3. oszlop (%)
1993	6000	5 999, 950	5 775,507	96,2	96,26
1994	1000	981	902,484	90,2	92,00
1995	3800	2930	2 830,856	74,5	96,62
1996	10 625	10 517, 671	9 162,943	86,2	87,12
1997	5000	4600	4 115,299	82,3	89,40
1998	20 000	19 950	18 458,698	92,3	92,50
1999	23 000	23 000	22 177,416	96,4	96,40
2000	85 610	85 610	25 606,924	29,9	29,90

Amint a bevezetőben is szó esett róla, a Miniszterelnöki Alapból 2000-ben a költségvetésben jóváhagyott összegnek csak a 30,6 százalékát költötték el. A VÉRF Alapból 1999-ben a 99 százalékot, 2000-ben pedig a 93,2 százalékot. A Moldova Alapból átlagosan 88,3 százaléknyi költöttek el, nem számítva bele a 2000. évi 29,9 százalékos kiadást, ami az addigi legrosszabb 74,5 százalékos arány mögött is messze lemarad.

5.3.2. Adományok

Mint említettem, a költségvetésben névlegesen elkülönített pénzösszegek nem képviselik a támogatások teljes értékét, ugyanis a román állam alkalomadtán adományok formájában is segítséget nyújt a határon túli román közösségeknek és a Moldova Köztársaságnak. Ezek értéke megközelítheti, esetleg többszöröse is lehet a költségvetésben elkülönített összegeknek.

Így például 1993-ban a Művelődésügyi Minisztérium költségvetéséből 15 millió lej értékű román nyelvű könyvtárlományhoz juttatták a moldovai könyvtárhálózatot,⁹⁰ 1997-ben a Belügyminisztérium 228,6 millió lej értékben hat személygépkocsit adományozott a Moldova Köztársaság Kormányának,⁹¹ 2000-ben a Honvédelmi Minisztérium tanfelszerelést adományozott a kisinyovi Alexandru cel Bun Katonai Kollégiumnak 863,6 millió lej értékben,⁹² ugyanakkor különböző javakat (számítógép, autó, egyenruha) a Kommunista Rezsim Áldozatainak és a Román Hadsereg Veteránjainak Kisinyovi Szövetsége számára 2350,1 millió lej értékben,⁹³ majd 2001-ben a

Veteránok és Utódaik Egyesületének moldovai fiókszervezete számára küldött katonai felszerelést 66,9 millió lej értékben,⁹⁴ de 2004-ben egy árvagyermek kollégiumot is támogattak 130 millió lej értékű adomány formájában (élelmiszer, ágynemű, ágyak)⁹⁵.

A koronát mindenképpen a 2000. évi Moldovának szánt, a költségvetési tartalékokból kivett humanitárius segély képezi, amely 118 milliárd lej értékű élelmiszer, egészségügyi és higiéniai felszerelés, illetve kőolajtermékek-ből állt.⁹⁶ Ez az összeg a 2000. évi állami költségvetési keretben az eredetileg elkülönített Moldova Alap 4,5-szöröse, a kiigazított költségvetésben szereplő összeg 1,3-szorosa.

A Moldova-támogatáson kívül a határon túli románokat is támogatták adományokkal, ám jóval ritkábban és kisebb összegekkel. Például 1996-ban a gyulai Nicolae Bălcescu Liceum számára 17,5 millió lej értékben oktatási eszközöket adományoztak,⁹⁷ 2003-ban 250 millió lej értékben pedig két festményt küldtek egy bulgáriai templom számára, amit a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium költségvetéséből finanszíroztak.⁹⁸

5.3.3. Támogatások a Román Ortodox Egyházon keresztül

A vallás és egyházügyi téren kifejtett támogatásról részletesebben a támogatási programok keretében lesz szó. Most csupán egy példa erejéig szemléltetem, hogy a Román Ortodox Egyház közvetítésével is eljutnak összegek a határon túli román közösségekhez. Így 1999-ben a Vallásügyi Államtitkárságon keresztül, a Kormány rendelkezésére álló költségvetési tartalékból 1,5 milliárd lejjel támogatták a Román Ortodox Egyházat a jerikói román templom építésében, majd 2001-ben, illetve 2002-ben további 3 milliárd lejt utaltak ki erre.⁹⁹ Bár nem a külön e célból működtetett alapból történt, és nem is közvetlenül a román közösséget, hanem a Román Ortodox Egyházat segítették, a kedvezményezett végül mégis a határon túl élő román közösség volt.

5.4. A támogatás formái

A jogszabályok vizsgálatakor kétféle támogatásformát különböztethetünk meg: a *programokon keresztül* történőt és a *konkrét* támogatást. A kettő között az a különbség, hogy az előbbi közvetett, az utóbbi pedig közvetlen módon nyújt támogatást határon túliak számára. A közvetett támogatási forma, vagyis a programszerű azt jelenti, hogy egy romániai intézmény felhatalmazást nyer források szétosztására a határon túli közösségek számára. A haszonélvező a közösség, viszont a jogosítvány nem őt illeti meg, és támogatásban akkor részesül, ha Romániában az illetékes szervek így döntenek.

Egyrészt a határon túli román közösség szervezetei igényelhetnek vagy pályázhatnak pénzt, a romániai illetékes intézmény pedig dönt a folyósításról, másrészt elképzelhető a hatóság által kezdeményezett juttatás is. Ezzel szemben a közvetlen támogatások, amit a tanulmányban konkrétan nevezünk, alanyi jogon járnak a határon túli román közösség tagjainak.¹⁰⁰

5.4.1. Programszerű támogatások

A pénzek felhasználása az egyes alapokon belül célterület-specifikus támogatási programok keretében valósul meg. Vagyis a romániai szervek, illetve a határon túli román közösségek szervezetei által kidolgozott projektek meghatározott területeket lefedő programok alapján (pl. oktatás, kultúra stb.) válnak finanszírozásra jogosulttá.

A programok értelemszerűen három vonalon futnak, külön a VÉRF Alap, a Miniszterelnöki Alap és a Moldova Alap keretén belül. A Miniszterelnöki Alap kivételével, amelynek maga a 150/1998. törvény szabja meg a felhasználási módját, a programokat minden évben kormányhatározatokban rögzítik.

Szerkesztési és megfogalmazási módjukban a határozatok nem egységesek, olykor a célterületek részletekbe menően vannak felsorolva, máskor azonban csak igen tágan határolják körül őket. Az előbbi gyakorlat többnyire a VÉRF Alap felhasználási módját rögzítő határozatokra jellemző, amelyek az 1999–2000 időszakon kívül húsznál több pontot rögzítenek, az utóbbi pedig a Moldova Alap felhasználására, amely összesen kettő, mégpedig a „gazdasági integráció”, illetve „kulturális integráció” keretben fut.

A lehetőségekhez mérten a programok kapcsán a projektekről is szó lesz. Ezek feldolgozása azért nem lehet teljes, mert a Miniszterelnöki Alapból, illetve a VÉRF Alapból való finanszírozás jóváhagyásának a közlése teljesen esetleges. Azonban a külön határozatban megjelenő, illetve a programok közé véletlenszerűen becsúsztatott projekteket a VÉRF 2001–2004 közötti időszakra vonatkozó jelentésével kiegészítve, elég világos képet alkothatunk például a VÉRF Alapból finanszírozott támogatásokról. A Moldova Alap esetében ez nem okoz problémát, ugyanis a pénzek elköltési módja többnyire világosan követhető, nagyon sok esetben projektekről szól a határozat és nem programokról. A másik véglet viszont a Miniszterelnöki Alap, amelynek felhasználásáról csupán egy projekt jelenik meg a *Hivatalos Közlönyben*.

A következőkben a programok csoportjait és a hozzájuk kapcsolódó projekteket mutatom be két alfejezetben. Külön tárgyalom a Moldova Alapot, mivel ez kizárólag Moldova Köztársaságra vonatkozik, és összevonva a Miniszterelnöki Alapból és a VÉRF Alapból finanszírozottakat, ugyanis

mindkettő általában határon túli román közösségeknek címezi a programjait. Az átláthatóság érdekében a nagyon részletesen lebontott programok egymáshoz közel álló pontjait csoportosítottam, a nagyon tágak esetében pedig a konkrét projektek alapján programkategóriákat fogalmaztam meg.

5.4.1.1. A határon túli románok programszerű támogatása Miniszterelnöki Alapból és a VÉRF Alapból: A határon túli románok programszerű támogatásának alapját a Miniszterelnöki Alapból a világszerte élő román közösségek támogatásáról szóló 150/1998. törvény képezi, amely a minisztériumok által futtatott programok fő irányvonalait is tartalmazza.¹⁰¹ A törvény szerint a következő területek támogatandók: iskolák és a román nyelvű oktatás; kultúra és művészet; fiatalok; különleges egészségügyi esetek egyéni támogatása; állampolgári nevelés; illetve más, az együttműködési programokban megjelenő esetek. Mint már említettem, ezek megvalósításáról csak egy projekt ismeretes, mégpedig az a tizenhét moldovai állampolgár kezeléséről szóló határozat, amelyről a bevezetőben is szó esett.

A VÉRF Alapból finanszírozott programokról és projektekről valamivel többet lehet megtudni a *Hivatalos Közlöny*ből. Így az 1999 és 2000 évi költségvetésben elkülönített összeg felhasználási módjáról szóló határozatokban a Kapcsolatok a Határon Túli Románokkal Főhivatal számára címszerűen tíz programot határoznak meg.¹⁰² Ezek a következők: *Románok temploma, Román iskola, Román nyelv, Lex, Román könyvesbolt, Román könyvtár, Román nemzeti szimbólumok művelése, Üzleti központ, Támogatási irodák létrehozása a román közösségeken belül, valamint Interdiszciplináris kutatás.*

A programok felsorolása más szerkesztésben jelenik meg az 1996–1998, illetve a 2001–2004 közötti időszakban. Ezekben már jóval részletesebben ki van fejtve a támogatandó terület és a pénz elköltésének lehetőségei.¹⁰³ Összefoglalva az említett határozatokat, a következő támogatandó területeket azonosíthatjuk:

- *Oktatás, képzés, kutatás:* oktatási programok támogatása, tapasztalatcsere, szakmai képzés és továbbképzés, ösztöndíjak, tanulmányi utak, kutatási programok támogatása (szociológia, történelem, néprajz, folklór, régészet stb.), oktatási központok létrehozása és felszerelése, iskolaépítés és karbantartás.

- *Kultúra:* kulturális rendezvények megszervezése; kulturális központok és könyvtárak létesítése, felszerelése és fenntartása; múzeumok, emlékházak, emlékművek létesítése és karbantartása; temetők gondozása; hagyományápolás; a határon túli románok kiadványainak szerkesztése, kiadása és terjesztése.

– *Vallás, egyház*: templomok építése és tatarozása; kegytárgyak, szentképfalak és szentképek festése; bútorok, kegytárgyak stb. beszerzése.

– *Média*: TV- és rádióműsorok szerkesztése, közvetítése, illetve a romániai műsorok újraközvetítése; TV- és rádió-szerkesztőségek támogatása; romániai sajtóügynökségek híreinek átadása; újságok, folyóiratok megjelenésének támogatása; romániai periodikák terjesztése a határon túli román közösségekben.

– *Szervezetek*: szervezetek alapítása, székhelyvásárlás vagy -építés, felszerelés, működési költségek egy részének fedezése.

– *Találkozók, táborok*: kerekasztal-megbeszélések, tudományos tanácskozások, szakmai fórumok stb. szervezése Romániában és külföldön; valamint táborok és kirándulások szervezése diákok számára.

Azt, hogy miként változtak időben a programösszeállítások, nem igazán lehet feltérképezni, mivel a felsorolások nyitottak, az „és egyéb” kategóriával fejeződnek be. Többnyire fedik egymást, bár ezt elég nehéz nyomon követni, mivel évről évre változik a sorrend, és csak a konkrét pénzelköltési lehetőségekkel összevetve lehet rájönni arra, hogy részprogramokat vontak össze, vagy éppen nagyobb kategóriákat bontottak fel alegységekre.

A konkrét támogatott projektekről elég keveset lehet megtudni a *Hivatalos Közlöny*ből, ugyanis csak elszórtan jelenik meg egy-egy a programpontok közt. Ezek alapján azonban nem lehet elég árnyalt képet kapni a támogatásokról, mivel többségük a vallás/egyház kategóriába tartozik. A projektek és programok összevetésekor ezért a VÉRF 2001–2004 közötti időszakra vonatkozó tevékenységi beszámolójára támaszkodhatunk.¹⁰⁴

Az *oktatás, képzés, kutatás* területén gyakoriak az iskolatatarozási projektek, ezenkívül megjelennek könyvadományok, számítógépek, bútorok román tannyelvű iskolák számára (a legtöbb Ukrajnában, majd Magyarországon, Szerbiában, Albániában és Bulgáriában, de Grúziában is). 2004-től nyelvvoktatási tanfolyamot szerveznek Bulgáriában és Szerbiában. Érdekes az aromán nyelvű fakultatív kurzusok támogatása Albánia egyik településének óvodájában és általános iskolájában. A Moldova Alap felszámolása után (2003) a Moldova Köztársaságnak szánt oktatási támogatások is megjelennek ebben a keretben.

Szakmai képzésekről, ösztöndíjakról, oktatási központok létrehozásáról nem esik szó. A kutatások közé esetleg az ukrainai kisebbségi jogok monitorizálását sorolhatjuk.

A *kulturális támogatások* között szám szerint első helyen szerepel a rendezvények támogatása. Különböző fesztiválokat (folklór, tánc, zene, vers) támogattak Bulgáriában (a Bulgáriai Vlachok Szövetségének szervezésében,

Vidin), Ukrajnában, Szerbiában, Jugoszláviában (Keviszöllös /Seleuş/, gyermekfesztivál Versecen /Vârşet/ a Jugoszláviai Románok Közössége szervezésében, és népdalfesztivál ugyanennek a szervezésében Alibunár /Alibunar/ és Nagynezsény /Nicolinţ/ településeken) és Magyarországon (Gyulán popzenefesztivál és egyházi zene fesztivál), ugyanakkor Romániában szervezeteket is (aromán folklórfesztivál Konstancán, „Zilele Basarabiei” Temesváron, illetve Galacon, folklórfesztivál Szilágysomlyón). Emellett ukrainai diákok moldovai zarándokútját is támogatták, Szerbiában és Bulgáriában román festők kiállítását finanszírozták, továbbá támogatták a könyvkiadást Moldovában és Macedóniában. Ez utóbbi macedón nyelven íródott a román közösségről. A macedóniai aromán közösséget is támogatták egy vers- és zenefesztivál erejéig (Szkopje, Şuţata Aromânilor din Skopje szervezésében).

A *vallás és egyház* támogatása területén több templom építésére és tatarozására került sor Ukrajnában (Hruşăuţi, Tărăsăuţi, Păsat), Albániában (Korcea), Magyarországon (a budapesti Gozsdu Központ kápolnája) és Szerbiában (Malainiţa, Nagynezsény).

Amint már utaltam erre a pénzek elosztási módját szabályozó jogi normákról szóló részben, a határon túli románok egyházügyeinek támogatása több forrásból és több intézményen keresztül történik. Egyrészt a Kormány munkaapparátusában szereplő éppen aktuális hivatal által, másrészt a Román Ortodox Egyházon keresztül a Vallásügyi Államtitkárság, később a Művelődés és Vallásügyi Minisztérium költségvetéséből folyósított összegek révén. Ez utóbbi a Román Ortodox Egyház nemzetközi tevékenységei között elkönyvelt finanszírozás. Példaként a következőket lehet megemlíteni: 1999-ben a magyarországi Román Ortodox Püspökség támogatása 300 millió lejjel,¹⁰⁵ két hét múlva pedig 500 millióval,¹⁰⁶ majd 2000-ben újabb 500 millió ugyanennek, emellett venezuelai, németországi, izraeli, bulgáriai, görögországi, moldovai egyházkerületeket és -községeket, parókiákat, kolostorokat is támogattak összesen 2,3 milliárd lej értékben.¹⁰⁷

2000-ben a Kapcsolatok a Határon Túli Románokkal Főosztály programjában is fontos helyen szerepelt a határon túli románok vallásos közösségeinek támogatása. Ebben az évben egyházügyek finanszírozására fordították a VÉRF Alap költségvetési keretének a felét.¹⁰⁸

Néhány esetben átfedések is tapasztalhatók a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium, illetve a VÉRF által finanszírozott projektek között. Így történhetett meg, hogy 2000-ben a jerikói (Izrael) és az apáti (Magyarország) egyházkerület mindkét forrásból részesült támogatásban, ugyanakkor a besszarábiai érsekség egyes egyházkerületei is. Az átfedéseken kívül támogatásban részesült még két ukrainai és egy albániai egyházközség a VÉRF Alapból.¹⁰⁹

Megjegyzésként még két észrevétel fűzhető az elmondottakhoz. Egyrészt megfigyelhető egy-egy hosszabb távú finanszírozás is, például az albániai Korcea város ortodox egyházközségének több ízbeni támogatása 1996 és 2003 között.¹¹⁰ A másik pedig az, hogy bár elvileg nem kizárt más felekezetek támogatása is, a projektek között kizárólag ortodox-szal találkozhatunk.

A VÉRF Alapból finanszírozott projektek és az Ortodox Egyház nemzetközi tevékenységeként elkönyvelt támogatások mellett az egyházügy terén felfedezhetünk még egy közvetett támogatási formát. A határon túli románok közvetett támogatásának egyik módja, hogy a Román Ortodox Egyház fizetéspótlékot nyújt a külföldön dolgozó egyházi személyzetnek.¹¹¹

Média területén egy magyarországi rádióadót, illetve újságokat támogatnak. Több lap megjelenéséhez is hozzájárultak Ukrajnában (*Arcașul; Septentrion Literar*, a Csernovici-i Román Írószövetség lapja; *Făgurel* gyermeklap), Bulgáriában (*Timpul*, a Vlachok Szövetsége és Románok Közösségének lapja; *Salut Românească*), Jugoszláviában (*Cuvântul Românesc*, a Jugoszláviai Románok Közösségének lapja), Albániában (*Frăția*, az Albániai Arománok Kulturális Szövetségének lapja), Szerbiában (*Vorba noastră*, a timoki román közösség lapja) és Magyarországon (*Foaia Românească*, a Magyarországi Románok Kulturális Szövetségének lapja), de finanszírozták a romániai aromán közösség lapját is (*Dimândarea Părintească*, a Dimândarea Părintească Aromán Kulturális Alapítvány kiadványa), és néhány nemzetközi szervezet lapját (*Confluente*, Világszerte Élő Román Fiatalok Ligája).

Ebbe a csoportba tartozik még a TV- és rádióműsorok szerkesztése és közvetítése, valamint újraközvetítése, TV- és rádiószerkesztőségek támogatása, romániai sajtóügynökségek híreinek átadása.

A szervezeteket, amint már láthattuk, anyagilag támogatják a rendezvényeik megszervezésében és lebonyolításában, de ugyanakkor lehetőség van az alapítás, székhelyvásárlás, működési költségek fedezésére is. A szervezetalapítással azonban csak Bulgáriában (Vidinben a Kulturális és Interetnikai Kommunikáció Központja, Silistrán a Román Kultúra és Civilizáció Központ), szervezetek hálózata kiépítésével pedig Szerbiában (multikulturális kommunikáció-programban szervezeti hálózat kiépítése, melynek hat településen van központja) találkozunk. Logisztikai felszerelést magyarországi (a gyulai Magyarországi Románok Információs és Dokumentációs Központ) és szerbiai szervezetek (a Szerbiai Románok Közössége fiókszervezetei) esetében támogattak.

Találkozók, táborok programcsoport keretében sor került néhány kerekasztal-megbeszélésre, tudományos tanácskozásra, konferenciára Romániában (Temesvár, Galac, Bukarest) és külföldön is (Jugoszlávia). A nyári-egyetem kategóriában a Marosfőn évente megrendezendő tábor támogat-

ták, de időnként diáktáborokat is finanszíroztak (Ukrajnában, illetve macedóniai és albániai gyerekek táboroztatása Romániában).

Míg 2001-ben és 2002-ben 25–25 projektet támogattak, 2003-ban már 65-öt, 2004-ben pedig 150-et. Bár az összefoglaló, mint már említettem, nem tartalmazza az összes támogatott projektet, látható, hogy a kulturális rendezvények, találkozók teszik ki csaknem felét.

2004-ben megjelenik a diaszpóra is a színen. A támogatások többsége a kultúra és találkozók kategóriájába sorolható. Találkozókat finanszíroztak Madridban, Hágában, Rómában és Berlinben, fesztiválokat (hagyományörzés, román kultúra napjai) Münchenben, Troy-ban (Michigan), New Yorkban, illetve Romániában (például a világszerte élő román írók találkozóját). Könyvnyomtatás támogatására (almanachszerű kiadványok), könyvbeszerzésre és adományozásra, különböző romániai kiadványok előfizetésére is sor került. Ezenkívül tankönyvekkel, népviseleti ruhákkal támogatták, illetve egyéb, a különböző szervezetek által megfogalmazott igényeknek megfelelően nyújtottak támogatást (Németország, Ausztria, Svájc, Anglia, Franciaország, Dánia, Olaszország, Írország, Belgium, Spanyolország, Kanada, AEÁ, Svédország, Újzéland, Ausztrália). Vallás terén vallásos könyvek, kegytárgyak adományozására került sor, illetve kiemelkedő helyen állt a stuttgarti ortodox templom parókiájának székhelyéül szolgáló ingatlan megvásárlásának támogatása.

5.4.1.2. Támogatási programok Moldovának: A Moldova Köztársaságnak nyújtott támogatások alapját a 36/1993. törvény képezi, amellyel létrehozták a Kapcsolatok Moldova Köztársasággal – a Kormány Rendelkezésére álló Alapot, és amelyből a két ország gazdasági és kulturális integrációját kívánták támogatni. A támogatandó programokat a minisztériumok javasolják, a Minisztériumközi Bizottság véleményezi, végül pedig a Kormány határozattal hagyja jóvá.

Egy pillantást vetve ezekre a határozatokra, rögtön megfogalmazhatunk néhány észrevételt.¹¹² Például, az „integráció”-program végrehajtásában elég sok intézmény vett részt. 1996 és 2003 között ezek száma 7 és 24 között volt, és különböző minisztériumok, a Kormány Főtitkársága, de olyan intézetek is, mint a Román Kulturális Alapítvány, a Román Akadémia, a Román Metrologiai Intézet stb. beletartoztak. A másik megjegyzés az, hogy nemcsak programokról van szó bennük, hanem sok esetben konkrét projektekről.

Az első években (1993–1995) külön határozatokban hagyták jóvá mind-egyik minisztérium támogatási programját és projektjét, 1996-tól viszont egy határozat keretében jelenik meg az összes. 2001-ig ezek követhetők,

többnyire világos, hogy honnan hová és milyen formában folyik a támogatás. Például, 2001-ben a Művelődési és Vallásügyi Minisztérium 300 millió lejjel támogatja a *„Te, a legszentebb mindenek között”*, Besszarábia történelméről szóló dokumentumfilm készítését.¹¹³ 2002 és 2003-ban viszont már csak homályos kereteket vázolnak. Így például a 141/2002. kormányhatározat mellékletének 8. pontja „demokratikus, európai értékek terjesztése Moldova Köztársaságban, a civil társadalom és az emberek közötti kommunikáció támogatása fiatalok csereprogramjai, a helyi hatóságok, valamint a nem-kormányzati szervezetek közvetlen kapcsolata által” megnevezésű projektről szól, amelynek összértéke 5,411 milliárd lej.¹¹⁴

Az *oktatás* területén a következő támogatásokkal találkozunk: Romániából Moldovába, kérés alapján kihelyezett tanárok fizetése és utazási költsége; ösztöndíjak folyósítása a Romániában szakmai gyakorlatot végző diákoknak és tanároknak, illetve ösztöndíjpótlék a téli ünnepekre a Romániában tanuló egyetemistáknak; tankönyvek, szakkönyvek, szépirodalom, vallásos témájú könyvek beszerzése oktatási intézményeknek (például a 100 kötetes „Biblioteca școlară” sorozat küldése 1530 iskola könyvtárának, 2001–2003); oktatási eszközök küldése; valamint iskolaépítés (a „Prometeu” Liceum építésének támogatása Kisinyovban, 1996–1997), felszerelés (1997-ben három román tannyelvű iskola felszerelése Transzniszföldön) és tatarozás.

A támogatási programokban kétféle *képzést* különböztethetünk meg. Egyrészt a román nyelv ismeretének fejlesztése, amelyet a románul tanító tanároknak szánnak, másrészt szakképzés, amelynek a célcsoportja (és értelemszerűen a témája is) a támogatást nyújtó kormány szerv vagy intézmény profiljától függ, például könyvtárosok, közigazdászok, vámügyi szervek, határőrök, minisztériumi alkalmazottak, helyi közigazgatási alkalmazottak, turizmussal foglalkozók, ügyészek stb. Az első esetben a Tanügyminisztérium szervezi, az utóbbi esetben pedig a Kereskedelmi Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Igazságügyi Minisztérium, a Turisztikai Minisztérium stb.

A *tanácsadás, szakmai együttműködés és támogatás, információcsere* programcsoportban a következő támogatott projektek jelentek meg: információcsere finanszírozása (például földrengés elleni védekezés, meteorológia), előfizetés szakfolyóiratokra (például a Román Standardizáló Intézet kiadványát a Moldova Standard számára /1993–1998/ vagy a romániai Belügyminisztériumtól a „Pentru Patrie”, „Poliția Română” /1997/ folyóiratokat), különböző projektek kidolgozása (például a moldovai úthálózat javításának programja /1993–1994/), megvalósíthatósági tanulmányok elkészítése (például az Ungheni–Kisinyov vagy Basarabeasca–Cahul vasútvonalra vonatkozóan /1993/), szakkönyvek, dokumentációs anyagok beszerzése és

adományozása, szakértői véleményezés román részről (törvénytervezetekről, városrendezés, licitálás közmunkálatok esetén stb.), auditálás (közigazgatási reform, a közigazgatás működése) stb.

A román *kultúrát* a következő projektek finanszírozása révén támogatták: könyvek és audiovizuális anyagok beszerzése és adományozása könyvtáraknak és kulturális intézményeknek; könyvkiadás; kulturális rendezvények („Lucian Blaga” Centenárium, „A román nyelv napjai” /1995/); színházak, színházi társulatok kiszállásainak támogatása; szervezethálózatok kiépítése (például a „Casa Limbii Române” hálózat kiépítése, 2001); folyóiratok és más kiadványok megjelenésének támogatása, előfizetések romániai folyóiratokra (*Magazin istoric, Adevărul, Adevărul economic, Adevărul literar și artistic* /1993/); falumúzeum létesítése (kisinyovi falumúzeum /1993/); restaurálás (Orhei, Capriana, Căușeni-i templom, kisinyovi falumúzeum /1996–1997/). A projekteket a Művelődésügyi Minisztériumon és a Román Kulturális Alapítványon keresztül a Külügyminisztérium futtatta.

Az *infrastruktúra-fejlesztés* programcsoportban építkezéseket, tatarozásokat, hidak építését (Rădăuți–Lipcani /1993, 1997–1998/, Oancea–Cahul, /1996/), villamosvezetékek megtervezését és beszerelését (Falcu–Cantemir /1997–1999/) és gyárak felszerelését (például a Fălești-i csőgyárat /1993, 1995–1997/) támogatták, de irodai felszerelésre (számítógép, nyomtató, telefon, fax stb. például a moldovai határőrségnek /1998/) és berendezésre (például bútorok a moldovai Külügyminisztériumnak /1996–1997/), mérőeszközökre (a Moldova Standard számára /1997/), építkezési anyagok beszerzésére (például vízvezetékekhez /1996/) is folyósítottak pénzüsszegeket. Többnyire a Szállításügyi Minisztériumon, valamint az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumon keresztül valósították meg.

A *kutatás* támogatása a közös kutatási-fejlesztési programok finanszírozásában (például régészeti ásatások /1995/), moldovai kutatók romániai dokumentációs útjának támogatásában, kutatóknak nyújtott ösztöndíjakban, illetve a Moldovával kötött *Tudományos és technikai együttműködési program* támogatásában valósul meg. A támogatási programok fő szervezői a Kutatási és Technológiai Minisztérium és a Román Akadémia.

A *környezetvédelmi projektek* erdőrendezés és erdőgazdálkodás (1993–1998 között rendszeresen), vízgazdálkodás, hidrológiai és meteorológiai vizsgálatok, valamint környezetmonitorizálás területén történtek. Ezek a Vízügyi, Erdőgazdálkodási és Környezetvédelmi Minisztériumon keresztül valósultak meg.

A *találkozók*, fórumok, látogatások, konferenciák szervezésével majdnem minden minisztérium foglalkozott a saját szakterületén belül.

A média területén a TVR1 adásának újraközvetítését, a *Radio Moldova Internațional* közvetítését, romániai újságokra való előfizetéseket és a hírszolgáltatást támogatták.

A projektek közt rendszeresen megjelenik a *fiatalok és a sport* támogatása mint program. A fiatalok számára táborokat szerveznek és finanszíroznak.

A *szimbolikus támogatások* csoportjába tartoznak a díjak, az egymás ünnepesein való részvétel, a szoborállítás, az emlékhelyek létrehozásának támogatása.

Időnként *különböző termékek beszerzését* is finanszírozták, de adományként is megjelenik a kőolajipari termékek (benzin, gázolaj, ásványi olajok), tisztítószeres, gépek küldése.

5.4.2 Konkrét támogatások

Konkrét támogatások alatt, mint arról már szó volt, az alanyi jogon járó támogatásokat értjük. Ezek igénybevétele, az előző típustól eltérően, nem függvénye politikai vagy közigazgatási döntéseknek. A határon túli románoknak nyújtott konkrét támogatásokkal az oktatás, a migráció, a gazdaság és pénzügy, illetve teljesen pontszerűen a Román Akadémia által biztosított egyes kedvezmények területén találkozhatunk.

5.4.2.1. Oktatás: Az oktatás terén a román állam több vonatkozásban is kedvezményes lehetőséget nyújt a határon túli románoknak. Külön kategóriaként szerepelnek a romániai állami beiskolázási keretben, többféle ösztöndíjat és diákoknak járó szolgáltatást élvezhetnek.

A romániai oktatási rendszerben a romániai lakhelyű román állampolgárokon kívül a következő csoportokat különböztetik meg: külföldi állampolgárok; román nemzetiségű külföldi állampolgárok; moldovai és ukrainai állampolgárságú, román nemzetiségű személyek; valamint román állampolgárok, akiknek az állandó lakhelyük külföldön van.¹¹⁵

A bejutási módok a következők: a Tanügyminisztérium által meghatározott keretben felvételi vizsga nélkül a román állam ösztöndíjsaiként, felvételi vizsga révén, illetve felvételi vizsga nélkül tandíjköteles helyekre. Az idegen állampolgárságú, nem román fiatalok is beiratkozhatnak felvételi vizsga nélkül tandíjköteles helyekre, de a határon túli román fiatalok kedvezményben részesülnek a tandíj összegét tekintve.

Formai szempontból érdekes hogy Moldovát és Ukrainát rendszerint külön kategóriaként kezelik, külön határozatokba foglalják a nekik járó kedvezményeket, még akkor is, ha tökéletesen megegyezik a szolgáltatásban nyújtott kedvezmény a többi csoportéval.

A *beiskolázási keretben* először Moldova jelent meg, 1991-ben azonban már Ukrajna is, és egy külön határozatba belefoglalták a határon túli román nemzetiségű diákokat is. Ekkor a „határon túli román” kategória még csak Jugoszláviának, Magyarországnak és Bulgáriának tartotta fenn a lehetőséget, ami az 1992–1993-as tanévben albániai és görögországi helyekkel bővült. Az 1993-tól keltezett határozatokban a helyek már nincsenek országhoz kötve, hanem elosztásukról a Külügyminisztérium és a Tanügyminisztérium rendelkezik.

A csoportokra lebontott keretet évről évre módosították, és ezeken belül a különböző oktatási szinteknek megfelelő helyek arányát is. Részletekbe menően nem lehet végigkövetni a változásokat, mivel egyes kategóriákat időnként összevontak, például a határon túli román származású személyeket a külföldön élő román állampolgárságú személyek csoportjával, ugyanakkor oktatási szintekre sem bontották le minden esetben a csoport számára megszabott helyek számát.

A beiskolázási keret a felvételi nélkül elfoglalható tandíjmentes (ösztöndíjjal és ösztöndíj nélkül)¹¹⁶ helyek tekintetében, a következőképpen alakult:

*1990–1991 tanév:*¹¹⁷

– Moldova: 2000 ösztöndíj.

*1991–1992 tanév:*¹¹⁸

– Moldova: 2400 hely és 100 hónap szakosodási ösztöndíj;

– Ukrajna: 260 hely és 100 hónap szakosodási ösztöndíj;

– külföldön élő román származású személyek: 115 hely, ösztöndíj nélkül.

*1992–1993 tanév:*¹¹⁹

– Moldova: 2200 ösztöndíj és 100 hónap szakosodási ösztöndíj;

– Ukrajna: 270 ösztöndíj és 40 hónap szakosodási ösztöndíj;

– külföldön élő román származású személyek: 205 ösztöndíj, 305 államilag támogatott hely, ösztöndíj nélkül.

*1993–1994 tanév:*¹²⁰

– Moldova: 2150 ösztöndíj és 300 hónap szakosodási ösztöndíj;

– Ukrajna: 270 ösztöndíj és 50 hónap szakosodási ösztöndíj;

– külföldön élő román származású személyek: 200 államilag támogatott hely, ösztöndíj nélkül.

*1994–1995 tanév:*¹²¹

– Moldova: 2100 ösztöndíj és 600 hónap szakosodási ösztöndíj;

– külföldön élő román származású személyek és külföldön élő román állampolgárok: 550 ösztöndíj, 200 államilag támogatott hely, ösztöndíj nélkül.

*1995–1996 tanév:*¹²²

– Moldova: 1950 ösztöndíj;

- külföldön élő román származású személyek külföldön élő román állampolgárok: az 1994–1995 tanév kerete érvényes.

*1996–1997 tanév:*¹²³

- az 1995–1996 tanév kerete érvényes.

*1997–1998 tanév:*¹²⁴

- Moldova: 1850 ösztöndíj;

- külföldön élő román származású személyek: az 1994–1995 tanév kerete érvényes.

*1998–1999 tanév:*¹²⁵

- Moldova: az 1997–1998 tanév kerete érvényes;

- külföldön élő román származású személyek és külföldön élő román állampolgárok: 650 ösztöndíj, 240 hónap szakosodási ösztöndíj.

*1999–2000 tanév:*¹²⁶

- az 1998–1999 tanév kerete érvényes.

*2000–2001 tanév:*¹²⁷

- Moldova: 360 ösztöndíj;

- Ukrajna: 660 ösztöndíj;

- külföldön élő román származású személyek és külföldön élő román állampolgárok: 400 ösztöndíj;

- közösen: 350 hónap szakosodási és továbbképzési ösztöndíj.

Mint említettem, a biztosított helyek számának változását az összevont kategóriák miatt nem lehet az összes csoportra kiszámítani. Ukrajna például 1993-ban eltűnik, majd 2000-ben jelenik meg újra a közös keretben, ugyanígy 1994-től nem lehet a román nemzetiségű külföldi állampolgárok csoportját (amibe tehát már Ukrajna is beletartozik) sem elválasztva kezelni a külföldön élő román állampolgárokétól. Kizárólag a moldovai helyeket lehet végigkövetni a teljes időszakban.

Összegezve a felvételi nélkül biztosított tandíjmentes helyek számát kiszámítható, hogy átlagban 2630 helyet biztosítottak évenként.¹²⁸ Megfigyelhető, hogy Moldovának a részaránya a teljes keretben rendkívül magas, 71–86,5% között mozgott,¹²⁹ és időközben csökkent a teljes keret mérete. A nagy törés az 1999–2000 és 2000–2001-es tanév fordulóján tapasztalható, amikor szinte felére esett az összeretben biztosított helyek száma, Moldova esetében pedig ötszöröset zuhant.

Az ismertetett keretet azonban jelentősen megnövelhetik a nemzetközi protokollumok által. A Románia és Moldova Köztársaság tanügyminisztériuma közötti jegyzőkönyv az 1999–2000 tanévben 2155 helyet, 2000–2001-ben pedig 1780 helyet biztosított a moldovai fiatalok számára a román ok-

tatási rendszerben. Így tulajdonképpen már 4005, illetve 2140 helyről beszélhetünk az illető tanévekben.

A Tanügyminisztérium Ukrajnával is kötött protokollumokat kölcsönösségi alapon. Az 1999–2000-es tanévben 90 hely és 40 hónap szakosodási ösztöndíj,¹³⁰ a 2001–2002-es tanévben 86 hely, viszont emellett megjelenik benne a tanárok képzése és a vendégtanárok cseréje is,¹³¹ a következő tanévben pedig 71 hely és 40 hónap¹³². A kölcsönösségi alapon történő tanár- és diákcseré kifejezetten a román és ukrán nemzetiségűeknek szólt.

A beiskolázási keret mellett vizsgáljuk meg a *bejutási módot* is. Elsősorban a beiratkozás felvételi nélkül történik, bár bizonyos szakterületeken képességfelmérő vizsgát vezettek be (testnevelés, művészet, műépítészet). Az ösztöndíjasokat a nagykövetségek választják ki, a helyeket pedig a nagykövetségeken, a Külügyminisztériumon vagy a Tanügyminisztériumon keresztül osztják el a román nemzetiséget igazoló okmány alapján.

Egy másik lehetőség a vizsga nélküli bejutás tandíjas helyekre, ösztöndíj biztosítása nélkül. Itt is megjelenik egy kedvezmény, ugyanis egyharmados árkedvezményben részesülhetnek a határon túli román nemzetiségű személyek és a külföldön lakó román állampolgárok. Mivel nincsen leszögezve, hogy a moldovai és az ukrainai állampolgárok csak a számukra fenntartott keretben juthatnak be a román oktatási rendszerbe, elvileg számukra is adott az a lehetőség, hogy a „határon túliak” számára fenntartott helyekre pályázzanak.

A *diákoknak járó szolgáltatások* terén is kedvezményesen bántak a határon túli románokkal. Ilyenek az ingyenes bentlakás, az ösztöndíjasok gyermekeinek ingyenes bölcsődei, óvodai, általános iskolai ellátása/tanítatása, utazási kedvezmények, a tandíjmentes hely megtartása évisméltetés esetén is stb. Ezek mellett a moldovai és ukrainai diákoknak nem kellett beiratkozási díjat fizetniük az 1991–1992 tanévben,¹³³ részesültek az alacsony jövedelmű családok gyermekeinek járó füzet és tömegközlekedési eszközök bérletére szánt szociális támogatásban, függetlenül családjuk jövedelmétől.¹³⁴ A legjobb helyzetben a moldovai diákok voltak, mivel részesültek a Moldova Alapból finanszírozott diákoknak járó programokból is (például ösztöndíjpótlék a téli ünnepekre, ingyenes utazási lehetőség az otthoni választások idején stb.)

Az oktatás területén nyújtott támogatások között fontos az *Eudoxiu Hurmuzachi Központ* működtetése. Ennek keretében a határon túli román fiatalok felzárkóztató tanfolyamokon vehetnek részt, amelyeken különböző tantárgyak mellett kiemelt fontossággal bír a román nyelv oktatása, ugyanakkor a tanárok továbbképzésében is lényeges szerepet vállal.¹³⁵

5.4.2.2. *Migráció:* A migráció területén nyújtott lehetőségek között nagyon fontos az 1991-es állampolgársági törvény¹³⁶, amely lehetővé tette a visszahonosítást, és ennek keretében a román állampolgárság kedvezményes feltételek melletti megszerzését. Az állampolgársági törvény 35. cikkelye szerint „...azok a volt román állampolgárok, és a másodfokig terjedő leszármazottjaik, akik 1989. december 22 előtt nekik fel nem róható okokból veszítették el az állampolgárságukat, vagy akarataikon kívül vonták azt meg tőlük, kérésre visszakaphatják, és mellette megőrizhetik idegen állampolgárságukat, állandó külföldi lakhelyüket...”

A repatriálással járó kedvezmény a honosítási időszak kiiktatásában rejlik – ami 7 év az állampolgársági kérések esetében, illetve 5 év, ha a házastársak egyike román állampolgár –, valamint a kettős állampolgárság és az állandó külföldi lakhely megőrzésének lehetőségében. További kedvezményt jelent az akarataikon kívül elvesztett volt román állampolgárok számára a procedúra egyszerűsítése. A törvény szerint ezek esetében nincs szükség a kérvényezéssel kapcsolatban az Igazságügyi Minisztérium mellett működő bizottság vizsgálatára, hanem elegendő csupán egy hitelesített nyilatkozat a kérelmező részéről, amelyet akár a román nagykövetségen is leadhat. Emellett a kérés ügyeinek intézése a nagykövetségi költségek fizetése alól is mentes.

Bár a törvényben nem szerepel utalás a határon túli románokra, egyértelmű, hogy a lehetőséget nekik címezték. Fő kedvezményezettjei Besszarábia és Bukovina lakói, akiket az 1940-es szovjet megszállást követően megfosztottak román állampolgárságuktól, a törvény pedig elvesztett jogaik visszaszerzését célozza.¹³⁷

A lehetőséggel sokan éltek a diaszpóra tagjai közül is, de a legtöbb kérelmező a moldovai állampolgárok közül került ki. A Belügy- és Közigazgatási Minisztérium adatai szerint 1991 és 2002 között összesen 85 552 személy kapta meg visszahonosítás útján az állampolgárságot, és további 21 016 személy kérvényezte 2004 végéig.¹³⁸ Ezek a személyek értelemszerűen megkapják az állampolgársággal járó szociális és politikai jogokat, kivéve azokat, amelyek gyakorlása és teljesítése Románia törvényei szerint ideiglenesen szünetel a tartósan külföldön élő állampolgárok esetében.

A tömeges visszahonosítás néhány kellemetlen következménnyel is járt a román állam számára. Egyrészt az újdonsült állampolgárok elkezdtek visszakövetelni Romániában található államosított ingatlanaikat (amit a román hatóságok hajlamosak voltak visszaélésnek értelmezni), másrészt az a tény, hogy vámmentességet élveztek, számos spekuláció táptalajának bizonyult, végül pedig a Schengeni övezet államaiban szült nemtetszést a román állampolgárok számára biztosított vízummentes beutazási lehető-

ség.¹³⁹ Ezért aztán Európai Unió nyomásra 2002 első felévére sürgősségi kormányrendelettel felfüggesztették a 35. cikkely alkalmazását,¹⁴⁰ majd rögtön az időszak lejártá után egy mással hatályon kívül helyezték azt.¹⁴¹ Ennek következményeként a 21/1991. újraközlött törvény 10. cikkelye vált érvényessé, amely procedurális szinten nem tesz különbséget a repatriálást kérő külföldiek között. Ettől függetlenül, mint az a minisztérium által közzétett adatokban látható, a migrációs hullám nem csökkent Moldova felől.

A migrációval kapcsolatos jogszabályok fontos csoportját alkotják a *beutazással kapcsolatos jogi normák*. Kiemelkedő kedvezményt jelentett a moldovai állampolgárok számára, hogy 1991 nyarától a két ország által kötött egyezmény értelmében útlevél nélkül, a személyazonossági igazolvány alapján kelhetnek át a határon.¹⁴² Azonban 2001 júliusában, az EU nyomására ez a kedvezmény is megszűnt.¹⁴³

Láthattuk, hogy a moldovai románok előnyösebb helyzetben voltak az összes többi határon túli románhoz képest. Jóval kevesebb kedvezményben volt részük azoknak, akik nem moldovaiak, vagy soha nem rendelkeztek román állampolgársággal. Esetükben egy apró kedvezménnyel találkozhatunk a nagykövetségi díjak fizetése terén 1996–1997 között.¹⁴⁴ A rendelet szerint kedvezményben részesülnek azok a külföldön letelepedett, külföldi állampolgárságú vagy hontalan román nemzetiségű személyek és második fokig a rokonaik, akik dokumentumokkal tudják bizonyítani, hogy legalább egyik szülőjük román nemzetiségű. Ez a lehetőség elég rövid ideig tartott, a következő kedvezmény pedig csak 2002-ben érkezett, ezúttal a vízumhoz szükséges, Romániából származó meghívó tekintetében. A 194/2002. sürgősségi kormányrendelet értelmében a román diaszpóra híres személyiségei és ezek leszármazottjai mentesülnek a meghívó felmutatásától.¹⁴⁵ De csak a híresek.

5.4.2.3. *Gazdaság és pénzügy*: A gazdasági és pénzügyi támogatások kizárólag a moldovai állampolgároknak és általában Moldova Köztársaságnak voltak címezve. Ezek a következők:

– Pénzügy: annak ellenére, hogy a román, illetve a moldáv lej nem volt konvertibilis valuta, a két ország állampolgárai átválthatták e pénznemeket Romániában, ami más országok állampolgárai számára nem volt lehetséges. Továbbá: a moldáv és a román állampolgárok egyforma összegnyi román lejt vihetek ki az országból, és a kivihető bankjegyek címlete is megegyezett. Ezzel szemben a többi külföldi állampolgár csak kisebb összegben vihetett ki román lejt (1994–1997).¹⁴⁶ Ezek mellett a moldovai állampolgárokra érvényes turisztikai szolgáltatások és a szállás ára 1992–1997 között megegyezett a román állampolgárokéval.¹⁴⁷

- Gazdaság: a gazdasági jellegű támogatás kiemelt jelentőségű eleme a vámkedvezmény. 1991-től kezdve romániai vállalkozók vámmentesen importálhatnak árut Moldovából, 1994-től teljes vámmentesség lép érvénybe a két ország között.¹⁴⁸ Idetartoznak továbbá az import-export gazdasági cselekvések¹⁴⁹ és a Moldova Köztársaságnak szánt kölcsönök is.¹⁵⁰

5.4.2.4. *A Román Akadémia által nyújtott kedvezmények:* A Román Akadémia tiszteletbeli tagjaiként a moldovai és ukrainai románok fizetést és fizetési pótlékot kaphatnak 1997-től.¹⁵¹

6. Összegzés

A tanulmányban bemutattam Románia határon túli románságpolitikájának intézményes hátterét és azokat a támogatásokat, amelyekben a határon túl élő nemzettársakat részesítik. A következőkben röviden összegzem az elmondottakat, és néhány megjegyzést fűzök hozzájuk.

1. Az első dolog, ami szembeötlik a joganyag tanulmányozása közben, az, hogy a határon túli román közösségek, közösséghez tartozó személyek megnevezése terén a jogalkotók nem törekedtek következetes szóhasználatra. Néhány példát idézve a vizsgált joganyagból: „határon túli románok” (românii din afara granițelor), a „román szellemiséghez tartozó személyek” (persoanele care aparțin spațiului spiritualității românești), „román diaszpóra” (diaspora română), „román nemzetiségű állampolgárok” (cetățenii de origine română), „határon túli román közösségek” (comunități românești de peste hotare), „románok ... országból” (românii din...), „külföldi román közösségek” (comunități românești din străinătate), „külföldön élő, román származású személyek” (persoanele de origine română), ám leggyakrabban a „világszerte élő románok” (românii de pretutindeni) kifejezés jelenik meg. Ezt azonban csak érdekességeképpen említjük meg, ugyanis semmi relevanciával nem bír a támogatáspolitikai konkrét tartalmát illetően.

2. A politikai jellegű, célkitűző programoknak megfelelően létrehozták a végrehajtáshoz szükséges intézményi struktúrákat és a támogatások anyagi hátterét biztosító pénzalapokat. Amint láthattuk, több központi közigazgatási intézmény hatáskörébe is belefoglalták a határon túl élő román közösségek támogatását. Így megjelenik különböző minisztériumok szintjén, de a kormány munkaapparátusában is létrehoztak különálló szerveket, a koordinációt pedig minisztériumközi bizottságok látják/látták el.

Az intézményi struktúrában két ág különíthető el. Az egyik általában a határon túli románokkal foglalkozik, a másik pedig kifejezetten a Moldova-politika végrehajtását szolgálja. Az előbbi keretében az intézmények belső struktúrájában észrevehető a határon túli román közösségekkel való differenciált foglalkozás, a szomszédos országokban élő kisebbségek és a diaszpóra számára külön hivatalokat hoztak létre. A Moldovába irányított programszerű támogatásban majdnem minden minisztérium részt vett.

Az intézmények közül kiemelkedik a Tanügyminisztérium, amely értelemszerűen az oktatás területén folyó támogatásokban illetékes, és a Világszerte Élő Románok Főosztálya, amely a programszerű támogatások megszervezésével foglalkozik.

3. A támogatásra szánt összegek mértékének vizsgálatát a költségvetési törvények alapján végeztem el. Ezek nem képviselik a teljes határon túlrá folyó támogatások értékét, mivel a névlegesen elkülönített összegek mellett olyan forrásokból is folyik a támogatások finanszírozása, amelyek nem jelennek meg az összköltségvetésben, illetve az éves költségvetési zárszámadásban. Idetartoznak a minisztériumok költségében elkülönített összegek, illetve az állami költségvetésből finanszírozott intézmények, alapítványok azon részköltségei, amelyeket ezek a határon túli románság támogatására fordítanak. Fontos továbbá a Román Ortodox Egyház nemzetközi tevékenységei között elkönyvelt támogatás, amelyet a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium folyósít, ám ez esetben sem ismeretes a teljes összeg.

Ennek ellenére a költségvetési törvényben megjelenő összegek is elég beszédesek. A vizsgálat során kiderült, hogy három alapot hoztak létre a határon túli románságpolitika finanszírozására, amelyek közül egy a moldovai projektek támogatását szolgálja, a másik kettő pedig általában a határon túli románokét. Az alapok mértéke évről évre fluktuált, hatalmas különbségek tapasztalhatók közöttük (a Moldova támogatására szánt alap javára), viszont az éves költségvetési keretben folyamatosan nagyon kicsi arányt tesznek ki.

Jelen pillanatban a Moldova Alap már nem létezik, a Moldova Köztársaság Támogatásáért Minisztériumközi Bizottsággal egyszerre szüntették meg 2003-ban. A következő évben a Világszerte Élő Románok Főosztályának pénzkerete a volt Moldova Alap nagyságrendjével megegyező méretre ugrott. Mivel a Miniszterelnöki Alap költségvetése elenyésző, a határon túli románok támogatásának oroszlánrésze a VÉRF-en keresztül történik.

A pénzügyi változásokat vizsgálva nem lehet korszakolni a különböző kormányok románságpolitika melletti elkötelezettségét, mivel minden egyes kormánycikluson belül hatalmas kilengések tapasztalhatók. A források mér-

tékének fényében azonban általánosságban megfogalmazhatjuk, hogy a határon túli románság támogatása nem szerepelt a kormányok prioritáslistáján.

4. A támogatás területén két formát különíthetünk el: az egyik támogatási programokon keresztül történik, a másik pedig a konkrét, alanyi jogon igénybevehető támogatások területe.

A konkrét támogatásokkal az oktatás, a migráció, a gazdaság és a pénzügy területén találkozunk, illetve teljesen pontszerűen a kultúra területén (Román Akadémián keresztül biztosított fizetés). Az oktatási támogatás kiemelkedik a többi közül, mivel lefedi a teljes határon túli románságot, míg a többi három alapvetően a moldovai románok támogatását szolgálja/szolgáltatta, illetve a határon túli románság csak egy töredékének szól (kedvezményes beutazási lehetőség a híres személyeknek, vagy fizetés a Román Akadémia tagjainak).

A programjellegű támogatások keretében több támogatandó terület azonosítható, így oktatás, kultúra, média, szervezetek támogatása stb. Összehasonlítva a Moldova támogatására és az összes többi határon túli román közösség számára indított programokat megállapíthatjuk, hogy az előbbi esetében tágabb a támogatandó területek köre (például a környezetvédelem, kutatás), és jóval nagyobb horderejű projektekről van szó, de ez nyilván a kedvezményezett intézményi lehetőségeitől is függ. Míg általában a határon túli közösségek esetében szervezetek tevékenységének vagy egyházak támogatásáról van szó, Moldovában állami intézményeket is támogattak.

Összevetve a két támogatásformát megállapíthatjuk, hogy míg Moldova programszerű és konkrét formában is részesült, mi több, az általában a határon túli románok számára futtatott programok területén is megjelennek moldovai projektek, a határon túli közösségeknek szánt támogatás gerincét a programok képezik, illetve a romániai oktatási rendszerben biztosított kedvezmények.

5. Az elmondottak fényében talán már nem érdemes külön kiemelni, hogy a határon túli román közösségek közül melyik csoport szerepel az első helyen. Ez Moldova lenne, de ehhez a megállapításhoz mindenképpen hozzá kell fűznünk néhány megjegyzést.

A moldovai támogatások célja a programban megfogalmazottak szerint a „gazdasági és kulturális integráció”, azonban a háttérben ott munkált a politikai integráció gondolata is. A támogatások pénzügyi alapját és a vele foglalkozó bizottságot 2003-ban azonban felszámolták, ami valószínűleg összefügg a két ország közötti viszony romlásával, de már azt megelőzően a legfontosabb és kivételes kedvezmények (például az útlevél nélküli beutazás lehetősége, kettős állampolgárság) is megszűntek.

A moldovai románságon kívül megkülönböztetett figyelemmel bántak az ukrainai románsággal, mégpedig az oktatás területén. Ettől eltekintve azonban a diaszpóra és a szomszédos országokban élő kisebbségek között a biztosított lehetőségek terén (az ismert adatok fényében) nem lehet prioritássorrendet felállítani. Az oktatási lehetőségekkel nyilván a szomszédos országok román nemzetiségű fiataljai élnek inkább, a támogatási programok területén azonban a diaszpóra és a határon túli közösségek szervezeti elvileg egyforma eséllyel pályázhatnak.

Jegyzetek

¹ 150/1998. törvény. *Románia Hivatalos Közlönye* (a továbbiakban *MOR*), 265. szám, 1998. július 16.

² 280/2002. törvény. *MOR*, 403. szám, 2002. június 12.; 1339/2000. kormányhatározat. *MOR*, 689. szám, 2000. december 21. A személyekre lebontott támogatási költségek összértéke 658 440 200 lej.

³ 216/2001. törvény. *MOR*, 214. szám, 2001. április 26.

⁴ Kántor Zoltán: Románia és a határain kívül élő románok. In Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv* 2003. Szórvány Alapítvány, Temesvár, 2003. 33–49.

⁵ Vogel Sándor: Kisebbségek, emigráció és (kulturális) külpolitika Európában. In Éger György – Kiss J. László (szerk.): *Stratégia és Kultúra. Kulturális külpolitika az új kihívások tükrében*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 221–324.

⁶ Constantin Iordachi: Dual Citizenship and Policies toward Kin-minorities in East-Central Europe: A Comparison between Hungary, Romania and the Republic of Moldova. In Zoltán Kántor – Balázs Majtényi – Osamu Ieda – Balázs Vizi – Iván Halász (eds.): *The Hungarian Status Law: Nation Building and/or Minority Protection*. 21th Century COE Program, Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2004, 239–269., /Slavic Eurasian Studies, No. 4/.

⁷ Corneliu-Liviu Popescu: Protecția minorităților naționale prin tratatele de bază ale României cu vecinii săi. *Studii Internaționale*, 1998/4., 46–54.

⁸ Rogers Brubakert idézi Kántor Zoltán. Lásd Kántor Zoltán: A magyar nemzetpolitika és a státustörvény. In uő (szerk.): *A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002, 291–307, 291.

⁹ Bán Csilla kutatását idézi Sik Endre. Lásd Sik Endre: *Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakoncepció magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról*. [http://www.menedek.hu/hun/dis-kurzusok/08SikEndrekezdetigondolatokdiaszporafogalmarol.pdf.]

¹⁰ Petrétei József: *A törvényhozás elmélete és gyakorlata a parlamentáris demokráciában*. Osiris, Budapest, 1998, 62–63.

¹¹ Uo.

¹² Tóth Judit: *Státuszjogok*. Lucidus Kiadó, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 12–21.

¹³ Tóth Judit: i. m. 21.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Vö. Tóth Judit: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. *REGIO*, 1999/3–4., 46–93, 48.

¹⁶ A Külügyminisztérium válasza az 1010B/09-09-2003 számú interpellációra. Ministerul Afacerilor Externe, Nr. DVIII-2/2285, 15 septembrie 2003. [<http://www.cdep.ro/interpel/2003/r1010B.pdf>.]

¹⁷ Kántor Zoltán: Románia és a határain kívül élő románok. Id. kiad. 43.

¹⁸ Victor A. Friedman: The Vlach Minority in Macedonia: Language, Identity, Dialectology, and Standardization. In: Nouluoto Juhani – Leiwo Martii – Hallaaho Jussi (eds.): *Selected Papers in Slavic, Balkan, and Balkan Studies*. University of Helsinki, Helsinki, 2001, 26–50. [<http://www.farsarotul.org/The%20Vlah%20Minority%20in%20Macedonia.pdf>.]

¹⁹ A román diaszpóráról bővebben lásd az Országos Alapítvány a Világszerte Élő Románokért (Fundatia Națională pentru Românii de Pretutindeni) honlapját. [<http://www.romanii.ro/homepage/index.htm>.]

²⁰ Részletesebben a letelepedési helyekről lásd *Ukrajna*: Popescu, Ion: The Romanians of Ukraine. *Romanian Journal of International Affairs*, 2003/9., 251–282.; *Bulgária*: Românii de lângă noi. Bulgaria. Românii din Bulgaria – vlahii și aromânii. [<http://www.romanii.ro/homepage/index.htm>.]; *Albánia*: Thede Kahl: „Most important settlements of the Aromanians in Albania”. In Stephanie Schwandner-Sievers: *The Albanian Aromanians' Awakening: Identity Politics and Conflicts in Post-Communist Albania*. ECMI, Working Paper, 1999. [http://www.ecmi.de/download/working_paper_3.pdf.]; *Macedónia*: Victor A. Friedman: i. m.; *Görögország*: Abadzi Helen: The Vlachs and Their Misunderstood History. *Newsletter*, No. 2, Vol. XVII, 2004. [http://www.farsarotul.org/nl26_1.htm]; *Poultton*, Hugh: *The Balkans: Minorities and States in Conflict*. Minority Rights Publication, London, 1994, 174.; *Szerbia és Montenegró*: Gățăianțu, Pavel: *Comunitatea Românilor din Iugoslavia* (Editura Libertatea, Novi Sad, 1996.) írásából a jugoszláviai románokra vonatkozó részt közli a *Conviețuirea* lap. [<http://www.jgytf.u-szeged.hu/tanszek/roman/cv239709.htm>]; *Horvátország*: Zbucnea, Gheorghe: Istro-românii – un grup mic, dar cu suflet mare. [<http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2001/current3/mi49.htm>]; *Magyarország*: Petrusán György: Történeti áttekintés. In Petrusán György – Martyin Emília – Kozma Mihály: *A magyarországi románok*. Útmutató Kiadó, Budapest, 4, 11–12. /Változó Világ 29./

²¹ A Külügyminisztérium 2004-re tervezte a határon túl élő román közösségek kézikönyvének összeállítását (*Compendiul comunităților românești de pretutindeni*), ám ezt – amennyiben elkészült – a központi szervek belső használatára szánták, így a „nem titok, de nem is nyilvános információ” kategóriájába esik, akárcsak a nagykövetségek számára készült dokumentációs anyagok. Ministerul Afacerilor Externe, Nr. DVIII – 2/2285, 15 septembrie 2003. [<http://www.cdep.ro/interpel/2003/r1010B.pdf>]

²² Különböző adatok közléséről lásd Barabás István és Zigu Ornea cikkét. Barabás István: Körbevett ország. A határon túli románok – szempontok és megközelítések. *A Hét*, 41. szám, 1994. október 7., 11., illetve Zigu Ornea: Românii din jurul granițelor țării. *Dilema*, 313. szám, 1999. február 5–11. [http://www.algoritma.ro/dilema/fw.htm?current=arhiva_dilema/search1.htm]

²³ A Világsszerte Élő Románok Főosztálya (Departamentul pentru Românii de Pretutindeni) keretében működő Romániából Származók Osztály (Direcția Originarii din România) vezetőjétől, Nicolae Vulpeșin helyettes államtitkártól szerzett adatok (2005. február 16). Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, leltári szám K793.

²⁴ www.romanii.ro.

²⁵ A népszámlálási adatokat 2005. szeptember 15-én töltöttem le. *Bulgária*: Román Külügyminisztérium honlapja [<http://www.mae.ro>], valamint a bulgáriai Országos Statisztikai Intézet honlapja [<http://www.nsi.bg>]. *Ukrajna*: Ion Popescu: i. m. 253., Gyurgyik László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 197. *Görögország*: General Secretariat of National Statistical Service of Greece [<http://www.statistics.gr>]. Az utolsó népszámlálás 1951-ben volt, amikor rögzítették a nemzetiséget is, lásd a Minorities and Media in Greece. Prepared for the Article XIX/Minority Rights Group International project on Media Law and Minorities within the Council of Europe area, May 2000 című tanulmányban [www.greekhelsinki.gr/bhr/english/countries/greece/mrg-g_03_08_01.doc]. *Albánia*: [http://www.instat.gov.al/repoba/english/default_english.htm]. A népszámláláskor nem rögzítették a nemzetiséget (lásd a kérdőívet a honlapon). *Macedónia*: a macedóniai Országos Statisztikai Hivatal honlapja, [<http://www.stat.gov.mk>]. *Szerbia és Montenegró*: Republic of Serbia. Republic Statistical Office: Communication, nr. 2, Issue LII, December 24, 2002. [<http://www.statserb.sr.gov.yu>]. A 2002-es népszámlálási adat csak Közép-Szerbiára és a Vajdaságra vonatkozik. Koszovóban nem bonyolították le, Montenegróban pedig 2003-ban került rá sor (Gyurgyik, Sebők: i. m. 204). *Horvátország*: a horvátországi Központi Statisztikai Hivatal honlapja [<http://www.dzs.hr>]. *Moldova*: az előzetes népszámlálási adatok a Moldova Köztársaság Statisztikai és Szociológiai Főosztályának honlapja [<http://www.statistica.md>], valamint Vladimir Voronin elnök Rompres-

nek adott nyilatkozata alapján (Vladimir Voronin nu mai susține oficializarea limbii ruse peste Prut. *Adevărul*, nr. 4586, 1 aprilie 2005). A népesség etnikai megoszlásáról a Főosztály még nem bocsátott ki semmiféle közleményt; a népszámlálás nem vonatkozik Transznisztria területére. *Magyarország*: a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal honlapja [<http://www.nepszamlalas2001.hu>]. A népszámlálás alkalmával 7995 fő a román nemzetiséghez tartozónak vallotta magát, 9162 személy pedig a román kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődőnek.

²⁶ Például: a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége 20 000–25 000 magyarországi román fővel számol, amely többszöröse a népszámlálási adatnak. [<http://www.freeweb.hu/romanul/index.html>]. A Bulgáriai Románok Közössége 20 000 aromán és 120 000–125 000 román, a Bulgáriai Vlachok Szövetsége viszont 4000–5000 macedoromán (aromán), valamint 50 000 vallah (román) fővel számol 2003-ban, 1994-ben azonban még ezeknek az értékeknek megközelítőleg a felét jelentik az Európai Parlament riportöreinek. Lásd Bulgáriai Románok Közösségének honlapja, [<http://www.romaniidinbulgaria.org/>]; Toma Kiurkciev: The Romanian Church and Institute in Sofia. *Romanian Journal of International Affairs*, 2003/9. 85–92, 88.; EC Parliamentary Assembly Committee on Culture and Education: *Aromanians* (Report), doc. 7728, 17.01.1997 [<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int%2FDocuments%2FWorkingDocs%2FDoc97%2FEDOC7728.htm>].

²⁷ Kántor Zoltán: Románia és a határain kívül élő románok. Id. kiad. 42.

²⁸ Kántor Zoltán: i. m. 43.

²⁹ Constantin Iordachi: i. m. 247.

³⁰ Constantin Iordachi: i. m. 249.

³¹ Tóth Judit: A diaszpórapolitika a jogszabályok tükrében. Id. kiad.

³² „Statul sprijină întărirea legăturilor cu românii din afara frontierelor țării și acționează pentru păstrarea, dezvoltarea, și exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase, cu respectarea legislației statului ai cărui cetățeni sunt.” Constituție. *MOR*, 767. szám, 2003. október 31.

³³ 11/1992. kormányhatározat. *MOR*, 296. szám, 1992. november 23, II. melléklet, 3. fejezet (8).

³⁴ „...desăvîrșirea idealului național prin asigurarea condițiilor pentru regăsirea tuturor românilor din teritoriile istorice în cadrul unei Europe unite...” 12/1996. kormányhatározat. *MOR*, 342. szám, 1996. december 12, II. melléklet, 10. fejezet (A/1).

³⁵ 39/2000 kormányhatározat. *MOR*, 700. szám, 2000. december 28, II. melléklet, 11. fejezet, (11.3.).

³⁶ 11/1992. kormányhatározat. *MOR*, 296. szám, 1992. november 23, II. melléklet, III. fejezet (8).

³⁷ 12/1996. kormányhatározat. *MOR*, 342. szám, 1996. december 12, II. melléklet, 10. fejezet (1/D).

³⁸ 39/2000 kormányhatározat. *MOR*, 700. szám, 2000. december 28, II. melléklet, 9. fejezet (9.2.), 11. fejezet (2.1.), (2.4.), (3).

³⁹ 39/2000 kormányhatározat. *MOR*, 700. szám, 2000. december 28, II. melléklet, 11. fejezet (2.1.); 12/1996. kormányhatározat. *MOR*, 342. szám, 1996. december 12, II. melléklet, 10. fejezet (1/D).

⁴⁰ 834/1990. kormányhatározat. *MOR*, 295. szám, 1992. november 21, 7. cikk.

⁴¹ 814/1992. kormányhatározat. *MOR*, 337. szám 1992. december 29, 3. cikk (6), 1. melléklet.

⁴² Uo.

⁴³ 133/1998. kormányhatározat. *MOR*, 119. szám, 1998. március 19, 1. melléklet.

⁴⁴ 837/1999. kormányhatározat. *MOR*, 507. szám, 1999. október 20, 2. cikk (10), 1. melléklet.

⁴⁵ 41/2000. kormányhatározat. *MOR*, 21. szám, 2000. január 21, 2. cikk (17), 1. melléklet.

⁴⁶ 21/2001. kormányhatározat. *MOR*, 15. szám, 2001. január 10, 2. cikk. (10), 1. melléklet.

⁴⁷ 248/2001. kormányhatározat. *MOR*, 100. szám, 2001. február 27, 1. melléklet.

⁴⁸ 648/2002. kormányhatározat. *MOR*, 468. szám, 2002. július 1, 2. cikk (10), 1. melléklet.

⁴⁹ 733/2003. kormányhatározat. *MOR*, 479. szám, 2003. július 4, 2. cikk. (10), 1. melléklet; 100/2004. kormányhatározat. *MOR*, 126. szám, 2004. február 12, 2. cikk. (10), 1. melléklet.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ „...pentru întărirea prestigiului culturii noastre în țară și în străinătate”.

⁵² 942/1990. kormányhatározat. *MOR*, 94. szám, 1992. május 14, 3. cikk; 811/1992. kormányhatározat. *MOR*, 336. szám, 1992. december 29, 3. cikk (10); 134/1-998. kormányhatározat. *MOR*, 119. szám, 1998. március 19, 5. cikk (5,12).

⁵³ 939/1990. kormányhatározat. *MOR*, 94. szám, 1992. május 14, 1. cikk (2/p); 595/1992. kormányhatározat. *MOR*, 265. szám, 1992. október 27, 2. cikk (1); 218/1995. kormányhatározat. *MOR*, 71. szám, 1995. április 19, 2. cikk (12); 63/1998. kormányhatározat. *MOR*, 71. szám, 1998. február 16, 2. cikk (12).

⁵⁴ 28/2001. kormányhatározat. *MOR*, 35. szám, 2001. január 19, 5. cikk. (s), 6. cikk (3/a); 742/2003. kormányhatározat. *MOR*, 493. szám, 2003. július 8, 5. cikk (22); 6. cikk (3/a).

⁵⁵ 940/1990. kormányhatározat. *MOR*, 94. szám, 1992. május 14, 3. cikk (I/i); 812/1992. kormányhatározat. *MOR*, 337. szám, 1992. december 29, 3. cikk (12); 1. melléklet (F).

- ⁵⁶ 458/1994. kormányhatározat. *MOR*, 226. szám, 1994. augusztus 19, 3. cikk (8); 1. melléklet; 690/1997. kormányhatározat. *MOR*, 309. szám, 1997. november 13, 1. melléklet; 57/1998. kormányhatározat. *MOR*, 67. szám, 1998. február 12, 1. melléklet.
- ⁵⁷ 84/1995. törvény (újraközölve). *MOR*, 1. szám, 1996. január 5, 10. cikk (6), 141. cikk (u).
- ⁵⁸ 162/1998. kormányhatározat. *MOR*, 127. szám, 1998. március 26.
- ⁵⁹ 28/1992. kormányhatározat. *MOR*, 13. szám, 1992. február 5.
- ⁶⁰ 288/2001. kormányhatározat. *MOR*, 124. szám, 2001. március 13.
- ⁶¹ 112/2003. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 748. szám, 2003. október 26.
- ⁶² 876/2001. kormányhatározat. *MOR*, 575. szám, 2001. szeptember 14.
- ⁶³ 581/1995. kormányhatározat. *MOR*, 184. szám, 1995. augusztus 15.
- ⁶⁴ 42/1998. kormányhatározat. *MOR*, 56. szám, 1998. február 9, 2. cikk (20–22); 1. melléklet.
- ⁶⁵ 970/1998. kormányhatározat. *MOR*, 526. szám, 1998. december 31.
- ⁶⁶ 13/2001. kormányhatározat. *MOR*, 16. szám, 2001. január 10, 3. cikk (31–33).
- ⁶⁷ 64/2003. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 464. szám, 2003. június 29, 2. cikk (1/f), (4).
- ⁶⁸ 11/2004. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 266. szám, 2004. március 25.
- ⁶⁹ 354/1990. kormányhatározat. *MOR*, 74. szám, 1992. április 23.
- ⁷⁰ 580/1992. kormányhatározat. *MOR*, 299. szám, 1992. november 24, 4, 20. cikk.
- ⁷¹ 346/1995. kormányhatározat. *MOR*, 114. szám, (BIS), 1995. június 6.
- ⁷² 356/2003. törvény. *MOR*, 529. szám, 2003. július 23.
- ⁷³ 656/2003. kormányhatározat. *MOR*, 417. szám, 2003. június 13.
- ⁷⁴ 407/1992. kormányhatározat. *MOR*, 192. szám, 1992. augusztus 11.
- ⁷⁵ 36/1993. törvény. *MOR*, 137. szám, 1993. június 28.
- ⁷⁶ 11/2003. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 168. szám, 2003. március 18.
- ⁷⁷ 36/1993. törvény.
- ⁷⁸ 112/2003. sürgősségi kormányrendelet.
- ⁷⁹ 150/1998. törvény, 1. cikk (1).
- ⁸⁰ „în vederea promovării imaginii reale a țării în exterior”.
- ⁸¹ 95/2001. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 347. szám, 2001. június 29.
- ⁸² 95/2001. sürgősségi kormányrendelet, 5. cikk (g), (h).
- ⁸³ A költségvetési törvények felsorolását lásd a 2. táblázat jegyzeteinél.
- ⁸⁴ 1993-ben: 8/1993. kormányrendelet. *MOR*, 189. szám, 1993. augusztus 9, 2. cikk, 1. b melléklet, XII. rész; 1994-ben: 1/1994. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 294. szám, 1994. október 18, 1. melléklet, XII. rész; 1995-ben: 22/1995. törvény. *MOR*, 53. szám, 1995. március 22, 23. cikk (c), 42. cikk (3). A Moldova Alapot módosította 1995-ben: a 40/1995. kormányrendelet. *MOR*, 204. szám, 1995. szeptember 2.; 1996-

ban: a 29/1996. törvény. *MOR* 91. szám, 1996. május 6, 20. cikk (d), 22. cikk (3). A Moldova Alapot módosította 1996-ban: a 12/1996. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 298. szám, 1996. november 21, 15. cikk; 1997-ben: 72/1997. törvény. *MOR*, 76. szám, 1997. április 27, 18. cikk (13/c), 30. cikk (d). A VÉRF Alapot módosította 1997-ben: a 14/1997. kormányrendelet. *MOR*, 193. szám, 1997. augusztus 13, 10. cikk (6); 1998-ban: a 109/1998. törvény. *MOR*, 207. szám, 1998. június 3, 11. cikk. (17/c), 24. cikk (c); 1999-ben: a 36/1999. törvény. *MOR*, 97. szám, 1999. március 8, 16. cikk (8/d), 20. cikk (1/c). A Moldova Alapot módosította 1999-ben: a 140/1999. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 465. szám, 1999. szeptember 24, 19. cikk; 2000-ben: a 76/2000. törvény. *MOR*, 195. szám, 2000. május 5. A Moldova Alapot és a VÉRF Alapot módosította 2000-ben: a 260/2000. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 655. szám, 2000. december 14, 13. cikk; 2001-ben: 216/2001. törvény. *MOR*, 214. szám, 2001. április 26, 1. melléklet; 2002-ben: 743/2001. törvény. *MOR* 784. szám, 2001. december 11. A VÉRF Alapot módosította 2002-ben: a 42/2002. kormányrendelet. *MOR*, 577. szám, 2002. augusztus 5, valamint a 144/2002. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 811. szám, 2002. november 7.; 2003-ban: 631/2002. törvény. *MOR*, 863. szám, 2002. november 27.; 2004-ben: 507/2003. törvény. *MOR*, 853. szám, 2003. december 2.

⁸⁵ A miniszterelnök rendelkezésére álló alap mértékét a 150/1998. támogatási törvényből vettem ki, ugyanis ilyen cím nem szerepel a költségvetési törvényben, sőt, annak kiigazításaiban és a zárszámadásban sem.

⁸⁶ A Román Nemzeti Bank adatai szerint a dollár éves átlagértéke: 1993-ban 760,01 lej; 1994-ben 1655,09 lej; 1995-ben 2033,28 lej; 1996-ban 3082,60 lej; 1997-ben 7167,94 lej; 1998-ban 8875,55 lej; 1999-ben 15 332,93 lej; 2000-ben 21 692,74 lej; 2001-ben 29 060,86 lej; 2002-ben 33 055,46 lej; 2003-ban 33 200,07 lej; 2004-ben pedig 32 636,57 lej. Forrás: <http://www.bnr.ro>.

⁸⁷ 112/2003. sürgősségi kormányrendelet, 2. cikk.

⁸⁸ Kocsis Károly – Kocsis-Hodosi Eszter: *Ethnic Geography of the Hungarian Minorities in the Carpathian Basin*. Geographical Research Institute, Research Center for Earth Sciences and Minority Studies Programme, Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1998, 16.

⁸⁹ 1993-ban: 102/1997. törvény. *MOR*, 134. szám, 1997. június 30.; 1994-ben: 138/1998. törvény. *MOR*, 252. szám, 1998. július 7.; 1995-ben: 38/2000. törvény. *MOR*, 166. szám, 2000. április 19.; 1996-ban: 36/2000. törvény. *MOR*, 164. szám, 2000. április 18.; 1997-ben: 42/2000. törvény. *MOR*, 170. szám, 2000. április 21.; 1998-ban: 281/2002. törvény. *MOR*, 423. szám, 2002. június 18.; 1999-ben: 282/2002. törvény. *MOR*, 431. szám, 2002. június 20.; 2000-ben: 280/2002. törvény. *MOR*, 403. szám, 2002. június 12.

⁹⁰ 634/1993. kormányhatározat. *MOR*, 288. szám, 1993. december 10.

⁹¹ 539/1997. kormányhatározat. *MOR*, 248. szám, 1997. szeptember 23.

- ⁹² 13/2000. kormányhatározat. *MOR*, 20. szám, 2000. január 20.
- ⁹³ 247/2000. kormányhatározat. *MOR*, 150. szám, 2000. április 11.
- ⁹⁴ 335/2001. kormányhatározat. *MOR*, 156. szám, 2001. március 29.
- ⁹⁵ 1.645/2004. kormányhatározat. *MOR*, 935. szám, 2004. október 13.
- ⁹⁶ 772/2000. kormányhatározat. *MOR*, 454. szám, 2000. szeptember 14.
- ⁹⁷ 221/1996. kormányhatározat. *MOR*, 80. szám, 1996. április 19.
- ⁹⁸ 38/2003. kormányhatározat. *MOR*, 82. szám, 2003. február 10.
- ⁹⁹ 954/1999. kormányhatározat. *MOR*, 562. szám, 1999. november 17.; 1062/2001. kormányhatározat. *MOR*, 692. szám, 2001. október 31.; 1487/2002. kormányhatározat. *MOR*, 939. szám, 2002. december 20.
- ¹⁰⁰ Vö. Tóth Judit: A diaszpóra a jogszabályok tükrében. Id. kiad. 79–80.
- ¹⁰¹ 150/1998. törvény, 1–3. cikk.
- ¹⁰² 324/1999. kormányhatározat. *MOR*, 191. szám, 1999. május 3, 1. cikk (c), 3. melléklet; 546/2001. kormányhatározat. *MOR*, 331. szám, 2001. június 20, 1. cikk (c), II. melléklet.
- ¹⁰³ 420/1996. kormányhatározat. *MOR*, 127. szám, 1996. június 19.; 374/1997. kormányhatározat. *MOR*, 168. szám, 1997. július 24.; 400/1998. kormányhatározat. *MOR*, 277. szám, 1998. július 24, 1. cikk (a), I. melléklet; 546/2001. kormányhatározat. *MOR*, 331. szám, 2001. június 20, 1. cikk (b), II. melléklet; 160/2002. kormányhatározat. *MOR*, 157. szám, 2002. március 5, 1. cikk (b), II. melléklet; 56/2003. kormányhatározat. *MOR*, 75. szám, 2003. február 5, 1. cikk (b), II. melléklet; 141/2004. kormányhatározat. *MOR*, 137. szám, 2004. február 16. 1. cikk (b), II. melléklet.
- ¹⁰⁴ Departamentul pentru românii de pretutindeni: *Sinteză privind activitatea Departamentului pentru românii de pretutindeni în perioada ianuarie 2001 – decembrie 2004*. Jakabffy Elemér Alapítvány Kortörténeti Gyűjtemény, Kolozsvár, leltári szám K792.
- ¹⁰⁵ 129/1999. kormányhatározat. *MOR*, 103. szám, 1999. március 11, 2. cikk.
- ¹⁰⁶ 174/1999. kormányhatározat. *MOR*, 122. szám, 1999. március 24, 2. cikk.
- ¹⁰⁷ 771/2000. kormányhatározat. *MOR*, 454. szám, 2000. szeptember 14, 1–3. cikk, I. melléklet.
- ¹⁰⁸ 614/2000. kormányhatározat. *MOR*, 348. szám, 2000. július 26, 1. cikk, 3. melléklet. A VÉRF Alap költségvetési kerete 15 milliárd lej, amiből összesen 221 800 dollár és 2,7 milliárd lej értékben támogattak határon túli román ortodox egyházkerületeket.
- ¹⁰⁹ Uo.
- ¹¹⁰ 420/1996. kormányhatározat. *MOR*, 127. szám, 1996. június 19, 1/4. melléklet; 374/1997. kormányhatározat. *MOR*, 168. szám, 1997. július 24, 1/7. melléklet; 614/2000. kormányhatározat. *MOR*, 348. szám, 2000. július 26, 3/A/1. melléklet.
- ¹¹¹ 142/1999. törvény. *MOR*, 361. szám, 1999. július 29.

¹¹² 1993-ban: 438/1993. kormányhatározat. *MOR*, 226. szám, 1993. szeptember 17.; 627/1993. kormányhatározat. *MOR*, 226. szám, 1993. szeptember 17.; 628/1993. kormányhatározat. *MOR*, 274. szám, 1993. november 29.; 649/1993. kormányhatározat. *MOR*, 287. szám, 1993. december 9.; 698/1993. kormányhatározat. *MOR*, 294. szám, 1993. december 16.; 713/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 724/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 735/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 741/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 746/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 747/1993. kormányhatározat. *MOR*, 13. szám, 1994. január 19.; 752/1993. kormányhatározat. *MOR*, 15. szám, 1994. január 20.; 753/1993. kormányhatározat. *MOR*, 315. szám, 1993. december 30.; 754/1993. kormányhatározat. *MOR*, 15. szám, 1994. január 20.; 1994-ben: 880/1994. kormányhatározat. *MOR*, 355. szám, 1994. december 22.; 881/1994. kormányhatározat. *MOR*, 358. szám, 1994. december 23.; 883/1994. kormányhatározat. *MOR*, 358. szám, 1994. december 23.; 884/1994. kormányhatározat. *MOR*, 355. szám, 1994. december 22.; 885/1994. kormányhatározat. *MOR*, 355. szám, 1994. december 22.; 898/1994. kormányhatározat. *MOR*, 355. szám, 1994. december 22.; 899/1994. kormányhatározat. *MOR*, 355. szám, 1994. december 22.; 900/1994. kormányhatározat. *MOR*, 358. szám, 1994. december 23.; 901/1994. kormányhatározat. *MOR*, 358. szám, 1994. december 23.; 951/1994. kormányhatározat. *MOR*, 369. szám, 1994. december 30.; 1995-ben: 430/1995. kormányhatározat. *MOR*, 141. szám, 1995. július 10.; 500/1995. kormányhatározat. *MOR*, 153. szám, 1995. július 17.; 534/1995. kormányhatározat. *MOR*, 164. szám, 1995. július 27.; 546/1995. kormányhatározat. *MOR*, 173. szám, 1995. augusztus 4.; 604/1995. kormányhatározat. *MOR*, 183. szám, 1995. augusztus 14.; 605/1995. kormányhatározat. *MOR*, 190. szám, 1995. augusztus 21.; 606/1995. kormányhatározat. *MOR*, 183. szám, 1995. augusztus 14.; 607/1995. kormányhatározat. *MOR*, 183. szám, 1995. augusztus 14.; 636/1995. kormányhatározat. *MOR*, 194. szám, 1995. augusztus 25.; 637/1995. kormányhatározat. *MOR*, 194. szám, 1995. augusztus 25.; 644/1995. kormányhatározat. *MOR*, 196. szám, 1995. augusztus 29.; 651/1995. kormányhatározat. *MOR*, 196. szám, 1995. augusztus 29.; 663/1995. kormányhatározat. *MOR*, 194. szám, 1995. augusztus 25.; 705/1995. kormányhatározat. *MOR*, 209. szám, 1995. szeptember 11.; 794/1995. kormányhatározat. *MOR*, 235. szám, 1995. október 13.; 1996-ban: 646/1996. kormányhatározat. *MOR*, 193. szám, 1996. augusztus 19.; 1997-ben: 402/1997. kormányhatározat. *MOR*, 188. szám, 1997. augusztus 7.; 1998-ban: 671/1998. kormányhatározat. *MOR*, 378. szám, 1998. október 2.; 1999-ben: 672/1999. kormányhatározat. *MOR*, 402. szám, 1999. augusztus 24.; 2000-ben: A pénzüsszeg kiutalását jóváhagyó Kormányhatározat hiányzik; 2001-ben: 913/2001. kormányhatározat. *MOR*, 599. szám, 2001. szeptember 24.; 690/2001. kormányhatározat. *MOR*, 417. szám, 2001. július 27.;

2002-ben: 142/2002. kormányhatározat. *MOR*, 144. szám, 2002. február 25.; 2003-ban: 266/2003. kormányhatározat. *MOR*, 188. szám, 2003. március 25.

¹¹³ 913/2001. kormányhatározat. *MOR*, 599. szám, 2001. szeptember 24.

¹¹⁴ „Stimularea promovării valorilor democratice, europene în Republica Moldova, sprijinirea societății civile și a comunicării interumane prin schimburi între tineri, legături directe între autoritățile locale, contacte directe între organizațiile neguvernamentale.” 142/2002. kormányhatározat. *MOR*, 144. szám, 2002. február 25, 1/8. melléklet.

¹¹⁵ A feldolgozott határozatokat lásd a tanévekre lebontott beiskolázási keret bemutatásánál.

¹¹⁶ Az ösztöndíj biztosítása egyben tandíjmentes helyet is jelent.

¹¹⁷ 989/1990. kormányhatározat. *MOR*, 105. szám, 1990. szeptember 14.

¹¹⁸ 576/1991. kormányhatározat. *MOR*, 179. szám, 1991. szeptember 6.; 549/1991. kormányhatározat. *MOR*, 176. szám, 1991. augusztus 29.; 757/1991. kormányhatározat. *MOR*, 237. szám, 1991. november 25.

¹¹⁹ 235/1992. kormányhatározat. *MOR*, 150. szám, 1992. július 1.; 673/1992. kormányhatározat. *MOR*, 290. szám, 1992. november 19.

¹²⁰ 277/1993. kormányhatározat. *MOR*, 171. szám, 1993. július 22.; 288/1993. kormányhatározat. *MOR*, 171. szám, 1993. július 22.; 562/1993. kormányhatározat. *MOR*, 253. szám, 1993. október 25.

¹²¹ 41/1994. kormányhatározat. *MOR*, 49. szám, 1994. február 25.; 242/1994. kormányhatározat. *MOR*, 144. szám, 1994. június 7.; 689/1994. kormányhatározat. *MOR*, 310. szám, 1994. november 7.

¹²² 718/1995. kormányhatározat. *MOR*, 214. szám, 1995. szeptember 20.

¹²³ Külön határozat nem jelenik meg az 1996–1997 tanévre vonatkozóan, így értelemszerűen az előző tanév kerete érvényes.

¹²⁴ 93/1998. kormányhatározat. *MOR*, 88. szám, 1998. február 25.

¹²⁵ 630/1998. kormányhatározat. *MOR*, 371. szám, 1998. szeptember 30.

¹²⁶ Külön határozat nem jelenik meg az 1999–2000 tanévre vonatkozóan, így értelemszerűen az előző tanév kerete érvényes.

¹²⁷ 968/2000. kormányhatározat. *MOR*, 523. szám, 2000. október 24.

¹²⁸ A tanévenként biztosított tandíjmentes, felvételi nélkül elfoglalható helyek száma: 1990–1991-ben 2000; 1991–1992-ben 2775; 1992–1993-ban 2780; 1993–1994-ben 2670, 1994–1995-ben 2850; 1995–1996-ban 2700, 1996–1997-ben 2700, 1998–1999-ben 2400, 1999–2000-ben 2400, 2000–2001-ben 1350. Nem számítva bele a 2000. év szélső értéket képviselő számát és 1990-t, amikor csak Moldova kapott helyeket, az átlagérték 2630,5 (hely).

¹²⁹ A moldovai diákok számára fenntartott helyek száma a teljes keretben: 1990–1991-ben 100%; 1991–1992-ben 86,5%; 1992–1993-ban 79,1%; 1993–1994-

ben 82,4%, 1994–1995-ben 73,68%; 1995–1996-ban 72,2%, 1996–1997-ben 72,2%, 1998–1999-ben 77%, 1999–2000-ben 77%, 2000–2001-ben 26,7%. A 71%–86,5% intervallum nem tartalmazza az 1990–1991-es 100 százalékos keretet és a 2000-ben megjelenő 26,7 százalékot.

¹³⁰ Protocol din 4 noiembrie 1999 de colaborare în domeniul învățământului între Ministerul Educației Naționale din România și Ministerul Învățământului din Ucraina pentru anul de învățământ 1999–2000. *MOR*, 553. szám, 1999. november 12.

¹³¹ Protocol de Colaborare din 31 iulie în domeniul învățământului între Ministerul Educației și Cercetării din România și Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina pe anul de învățământ 2001/2002. *MOR*, 715. szám, 2001. november 9.

¹³² Protocol din 17 septembrie 2002 de colaborare în domeniul învățământului între Ministerul Educației și Cercetării din România și Ministerul Învățământului și Științei din Ucraina pe anul de învățământ 2002–2003. *MOR*, 216. szám, 2003. április 2.

¹³³ 624/1991. kormányhatározat. *MOR*, 194. szám, 1991. szeptember 26, 3. cikk. Hatályon kívül helyezte a 360/1992. kormányhatározat. *MOR*, 170. szám, 1992. július 21.

¹³⁴ 297/1992. kormányhatározat. *MOR*, 150. szám, 1992. július 1, 1. melléklet.

¹³⁵ 162/1998. kormányhatározat. *MOR*, 127. szám, 1998. március 26, 2. cikk.

¹³⁶ 21/1991. törvény. *MOR*, 98. szám, 2000. március 6, 10, 35, 36. cikkek. Módosította a 192/1999. törvény. *MOR*, 611. szám, 1999. december 14.

¹³⁷ Iordachi, Constantin: i. m. 246.

¹³⁸ Secretariatul General al Guvernului României, Ministerul Administrației și Internelor: *Informare privind numărul de persoane, cetățeni moldoveni care au dobândit cetățenia română în ultimii 14 ani*. Nr. SGG 1273, 2004. 04. 14, 2–3. JEAQGY, Kolozsvár, leltári szám K 791.

¹³⁹ Secretariatul General al Guvernului României, Ministerul Administrației și Internelor, nr. SGG 1273, 2004. 04. 14, 2.

¹⁴⁰ 167/2001. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 802. szám, 2001. december 14.

¹⁴¹ 68/2002. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 424. szám, 2002. június 18, 1. cikk (4).

¹⁴² Acord din 29 august 1991 între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind călătoriile reciproce ale cetățenilor. *MOR*, 208. szám, 1991. október 11, 1–2. cikk.

¹⁴³ Acord din 29 iunie 2001 între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind călătoriile reciproce ale cetățenilor. *MOR*, 527. szám, 2001. augusztus 31, 1. cikk.

¹⁴⁴ 33/1996. kormányrendelet. *MOR*, 195. szám, 1996. augusztus 21, 1. cikk (1). Módosította a 33/1997. törvény. *MOR*, 43. szám, 1997. március 14.

¹⁴⁵ 194/2002. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 955. szám, 2002. december 27, 40. cikk (j).

¹⁴⁶ 25/1994. Jegybanki Rendelet. *MOR*, 194. szám, 1994. július 28.

¹⁴⁷ 257/1992. kormányhatározat. *MOR*, 114. szám, 1992. május 29, 1. cikk. Hatályon kívül helyezi az 16/1997. rendelet. *MOR*, 11. szám, 1997. január 7, 8. cikk.

¹⁴⁸ 591/1991. kormányhatározat. *MOR*, 184. szám, 1991 szeptember 13.; 94/1994. törvény. *MOR*, 340. szám, 1994. december 8.; 1046/21. rendelet. *MOR*, 525. szám, 1999. október 28.

¹⁴⁹ 777/1991. kormányhatározat. *MOR*, 244. szám, 1991. november 30.

¹⁵⁰ 189/1992. kormányhatározat. *MOR*, 90. szám, 1992. május 12.

¹⁵¹ 78/1997. sürgősségi kormányrendelet. *MOR*, 356. szám, 1997. december 15.